

ŽELJA PO PREOBRATU

Uvodnik

NOVELA POTOVANJE Z ALMO

Roman Kukovič

Primož Sturman

SPOMINI NA FRANCA JEZO

PRAVICE MANJŠIN

POD ČRTO

KAZALO

Želja po preobratu	1
Roman Kukovič: Potovanje z Almo	2
Ida Semenič: Poezije	9
Peter Merku: Moje življenje v Nemčiji (XXVI)	12
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	14
Milan Gregorič: Moj brat Boris	15
Primož Šturman: Spomini na Franca Jezo (1)	18
Tatjana Rejec: TIGR na razpotju leta 1930 (2)	21
Vladimir Kos: Pomladanja	23
Marjan Ozvald: Mladi Sloveniji	23
»Knjiga na knjigo ... pesem«	24
Pod črto: Pravice manjšine	24
Antena	25
Ocene:	
P. Pirker: Proti »Tretjemu rajhu« (M. Kordaš)	30

PRILOGA: Draga 2011

50 let založbe mladika

NOVO!

20,00 €

BRUNA MARIJA PERTOT
ČRNIKE DOBRE
NA NABREŽJU
Izbrane pesmi

“V sebi nosi zelo razloč-
ne obrise tržaške pokrajine,
z barkovljanskim portičem,
s paštni, gmajnami, nadmor-
skimi terasami, obraslimi z
bori in volhkimi rumenimi
brnistrami.”

Bruna Marija Pertot
ČRNIKE
DOBRE NA
NABREŽJU
IZBRANE PESMI

SLIKE NA PLATNICI: V ponedeljek, 20. junija, so v Peterlinovi dvorani proslavili petdesetletnico knjižnih izdaj Mladike s predstavitvijo izbranih pesmi Brune Marije Pertot »Črnike dobre na nabrežju«. Knjiga je izšla točno petdeset let po prvi zbirki Brune Pertot. Zbirko, ki je izšla kot prva knjiga nove zbirke Črnike, je uredila in jo predstavila Prof. Marija Pirjevec. Glasbeni okvir prireditvi je dodala pianistka Jana Zupančič (foto KROMA).

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z. o.z.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne
21.4.1999 pod številko 114276. Vpisana v se-
znam ROC dne 15.10.2005 pod številko 11721.

Član USPI (Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne
6.4.1957 • ISSN 1124 – 657X

Tisk: Graphart srl - Trst

Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS
za Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 30,00 €; po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Na banki pa: Zadrúžna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 S089 2802 2010 - 1000 0016 916; SWIFT: CCTSIT-2TXXX).

ŽELJA PO PREOBRA TU

Želja po preobratu: tako lahko označimo nedavne izide volilnih in referendumskih preizkušenj v Italiji, ki so bili prava klofuta za vladajočo politično garnituro. Italijanski premier je upravno volilno preizkušnjo hotel po vsej sili spremeniti v referendum o samem sebi, kar mu je tudi uspelo, a ne tako, kot si je želel: ljudje so namreč pokazali, da so siti njega in njegovega načina (ne)ukvarjanja z javnimi zadevami, ki temelji predvsem na zavzemanju za lastne interese in reševanju lastnih sodnih težav, ne meneč se za vse globljo gospodarsko, še bolj pa moralno krizo, v katero gre Italija. Desna sredina je tako izgubila vrsto krajevnih uprav, nič bolje pa ni šlo na referendumih: prvič po dolgih letih je na volišča šlo preko petdeset odstotkov volivcev, tako da so bili referendumi veljavni, skoraj sto odstotkov udeležencev pa se je izreklo proti privatizaciji vode, jedrskim elektrarnam in upravičeni zadržanosti, kar je bil za premierja in njegovo koalicijo dodaten udarec.

Če bodo stvari šle svojo pot, se torej v bližnji prihodnosti obeta zmaga opozicije, čeprav utegne biti tokratna levosredinska alternativa drugačna in precej bolj radikalna od nekdanje Prodijske koalicije, ki je svojčas vladala Italiji. Da lahko do tega pride, dokazujejo tudi profili nekaterih zmagovitih županskih kandidatov, ki so se uveljavili najprej na primarnih, potem tudi na upravnih volitvah. S stališča katoliškega opazovalca se utegne tudi zgoditi, da bo taka koalicija bistveno bolj laiciistična in proticerkvena, čeprav jo je na zadnjih volitvah in referendumih podprlo veliko število katoličanov in katoliških organizacij. Polemike zaradi pretekle podpore pomembnega dela italijanske cerkvene hierarhije desnosredinski vladi, spori okoli tako imenovanih načel, o katerih se ne gre pogajati (spoštovanja življenja od spočetja do naravnega konca, nasprotovanja istospolnim porokam in možnosti, da istospolni pari posvojijo otroke, ter omejevanja umetnega oplojevanja), razne pedofilske in finančne afere ter vladna podpora zasebnemu katoliškemu šolstvu so verjetno opravile svoje.

Val želje po spremembah je pljusnil tudi ob krajevno stvarnost: tako so volivci ob potrditvi dosedanjih levosredinskih uprav na tržaški in goriški Pokrajini in v miljski občini poskrbeli za preobrat po desetletni

vladavini desne sredine v tržaški občini, kjer se leva sredina vrača na čelo občinske uprave. Slovenci Dipi-azzove vladavine ne bomo preveč pogrešali, čeprav se je bivši župan zelo rad kazal prijatelja naše narodne skupnosti in odprl vrata mestne operne hiše Nekropoli Borisa Pahorja, kateremu pa je mestna uprava sočasno odrekla častno meščanstvo. Tržaška občina je tudi začela izdajati dvojezične izkaznice, a kaj, ko na njih (in drugih občinskih dokumentih) piše »Občina Trieste« ... Vendar tudi prve korake nove uprave spremljajo mešani občutki, vsaj pri slovenskem človeku: če imata goriška in tržaška pokrajinska uprava za podpredsednika Slovenca (na Tržaškem sta tudi predsednika pokrajinskega in občinskega sveta slovenske narodnosti), pa v novi tržaški mestni upravi kljub veliki podpori, ki jo je leva sredina dobila med slovenskimi volivci, ni slovenskega odbornika. Že res, da slednji ne more biti »zastavica«, kot je bilo rečeno na nekem srečanju. Prav tako pa je res, da bi bilo imenovanje Slovenca v nov občinski odbor znak novih časov oz. vsaj vrnitev v tisto dobo, ko smo Slovenci bili prisotni tam, kjer se odloča, ne glede na politično barvo uprave. Govorjenje o sposobnosti ne zdrži resne presoje, saj imamo v naši sredi menda precej usposobljenih ljudi za upravne funkcije. Vprašanje pa je tudi, ali jih je kdo predlagal: ob poplavi besed, ki je sledila volitvam in oblikovanju novih uprav, nismo zasledili javnih predlogov o slovenskih odbornikih. To tudi nekaj pove.

Prav tako marsikaj pove ponovna razpršenost slovenskih glasov po raznih strankah. Slovenci smo izvolili sorazmerno veliko število svojih predstavnikov, ki pa so bili izvoljeni na različnih italijanskih listah, ki se po pravici povedano večkrat, čeprav so del iste koalicije, gledajo kot pes in mačka iz čisto ideoloških razlogov. Razveseljivo je, da je stranki Slovenske skupnosti uspelo izvoliti predstavnike v vsa izvoljena telesa (razen v enega od tržaških mestnih rajonov) ter dobiti podpredsednico goriške pokrajine in predsednika tržaškega pokrajinskega sveta (tu je po več letih nastopila z lastnim simbolom in listo). Tudi sama pa se mora soočiti s padcem števila glasov, medtem ko si je, zlasti na Tržaškem, obetala vsaj tako dober rezultat, kot ga je požela na zadnjih deželnih volitvah. Luči in sence, torej.

Roman Kukovič

Potovanje z Almo

Druga nagrada za prozo na 39. literarnem natečaju revije Mladika

Velikokrat sedim v Barkovljah in gledam ven, na morje. Nekam daleč tja za obzorje. Takrat se ponavadi sprašujem, kdo vse je že tako kot jaz sedel na tej obali in kaj vse je razmišljal. Kaj ga je veselilo? Kaj težilo? Kakšne izzive je videl za tem širnim in nežno modrim obzorjem?

Nekoč je k meni prisledla mlada ženska. Po mojem prvem vtisu ji ni bilo veliko več kot dvajset let. Vsaj po moji presoji ne. Imela je zanimiv obraz in lase postrizene na paža. A ti njeni lasje so bili pristrizeni zelo strogo in natančno, tako zelo natančno, da niti en las ni bil daljši od drugih. Takšna je delovala nekako moško in tudi sila resno za mlado damo. Ni bila, tako kot ponavadi njene vrstnice, oblečena po zadnji modi, pač pa v strogo krojeno krilo in jakno mišje sive barve, pod katero se je skrivala lepa bela bluza z marinsko modro pentljo okrog vratu. Krilo ji je segalo daleč pod kolena in je odkrivalo le delček grobo tkanih nogavic in oglati zaobljeni čevlji brez petk in kakršnekoli zaponke. Bili so enostavni, skoraj dolgočasni čevlji na vezalke. Ne vem zakaj, a pomislil sem, da je mogoče nuna, ki je na poti iz enega samostana v drugega.

»Ime mi je Alma ...!« je dejala tiho, a z nezgrešljivo odločnostjo v glasu. Kot da bi vedela, da razmišljam o njej. Je bilo moje razmišljanje zares tako očitno? Ali pa so bili nemara tako očitni in neposredni celo moji pogledi na njeno pojavo?

»Me veseli! Jaz sem France!« sem odgovoril in ji ponudil roko. Precej trdo, vsaj za mlado žensko suhljate postave mi jo je stisnila in me pri tem pogledala naravnost v oči. Njen pogled je bil miren, a vseeno prodoren. Kot da bi hotela s pogledom priti naravnost in čim globlje vame.

»Ste na potovanju?« sem vprašal, ko sem se še vedno poigraval z mislijo, da je nuna.

Prikimala je.

»Ja ... Veste, že vse življenje sem na potovanju ... Kot otrok sem o potovanjih le sanjala, zdaj pa prav zares in resnično potujem! Veliko potujem!« je odvrnila in me pogledala z nasmehom, ki je izražal veliko zadovoljstvo.

Zadovoljstvo ob spominu na potovanja? Nisem mogel razumeti, kako lahko mlada ženska govori o potovanju, ki traja že vse njeno življenje. Je njen oče

kapitan kakšne večje ladje in ves čas pluje z njim? Mogoče je iz diplomatske družine, ki se veliko seli iz dežele v deželo, iz kraja v kraj?

»Pravkar sem se vrnila iz Japonske ...« je dejala in v rokah pomenljivo potehtala zajeten obdelan zvezčič.

Ne da bi počakala na moj odziv, je nadaljevala, a je tokrat iz slovenščine prešla na izborni nemščino.

»Japonsko je zadnje potovanje, ki so mi ga še omogočili moj papa. Zdaj bom odvisna le in zgolj od moje pisanja. Upam, da bodo časopisi končno le sprejeli moje rokopise in jih tudi odkupili. Če mi uspe, bom mogoče šla še na kakšno potovanje. Večje potovanje! Tole je le eden od dvajsetih zvezkov mojega potopisa po Japonskem. Zares zanimiva dežela. Če bi lahko, torej če bi mi moje gmotno stanje to dopuščalo, bi zagotovo ostala pod tistim nizkim, hladnim in ognjeno rdečim soncem vsaj še nekaj let. Tako pa ... Veste, enkrat so me povabili celo na njihov cesarski dvor. Verjetno je cesar slišal, da pišem o njegovi deželi. A potem so vabilo v zadnjem trenutku preklicali. Ker je moral cesar, in z njim tudi ves dvor, menda nujno odpotovati. Je že tako v življenju. Stvari se ves čas spreminjajo, kaj ne? Je in ni. Je in mine. Moj papa so umrli, veste. Menda mu je odpovedalo srce, tako so mi vsaj pisali mama. Mama pa za moja potovanja in pisanje nimajo posluha. Želijo, da se čim prej vrnem in da me poročijo s kakšnim premožnim meščanom. A meni je v Celju grozovito dolgčas. Knjige tja prihajajo, če sploh, z nekajletno zamudo. In le na vsake kvatre enkrat se tam tudi zares kaj dogaja. Seveda največ v gledališču, kje pa ... Drugega tam tako ni! No, če odmislim sterilne in abotne čajanke in seveda vsakodnevne večerne hišne plese, katerih pa me je zares groza. Ne znam plesati, veste ... In nasploh nisem ravno hudo družabne sorte! Rada pa imam poglobljene in zanimive pogovore!« mi je pripovedovala z zasanjanim nasmehom, kot da sva že od nekdaj več kot le dobra znanca.

»Torej se zdaj vračate v Celje?« sem vprašal.

Prikimala je in se zazrla ven na obzorje.

»Trst mi je bil vedno pri srcu, veste! Rada ga imam in mu pravim 'moje kukalo v svet!' Tu so se začela in tudi končala vsa moja dosedanja potovanja. Tu sem se vkrcavala na ladje, ki so plule tudi mesece dolgo, da so nazadnje prispele na cilj ...«

»Ladje! Kaj pa letala? Zakaj ne potuje z letali? Jo je strah letenja?« sem premišljeval, a je nisem vprašal, saj se mi je zdelo v svoji zadovoljnosti resnično spravljen z vsem, kar se je dogajalo okrog nje. Nisem hotel rušiti njenega miru.

»Ste se nastanili v katerem od hotelov?« sem vprašal.

»Ja, v Savoyu sem ...,« je prikimala, »a ne bom več dolgo, ker je predrago zame. Upam, da bom čez kakšne dva dni končala še zadnje popravke v mojem rokopisu, potem pa zares odpotujem. V Celje. Kaj hočem drugega ... Seveda bom prej moj potopis poslala Wiener Kurir Standardu na Dunaj, pa mogoče tudi na Jutro v Ljubljano. Tu, v Trstu, so me zavrnil, veste. Bila sem že na dveh časopisnih redakcijah, a so vsepovsod vihal nos, ker pišem v nemščini. Da bi bilo potrebno vse moje pisanje prevesti, ga redaktorsko obdelati in kaj jaz vem kakšne vse izgovore so še imeli. A jaz ne pustim, da bi kdo kracal čez moje pisanje. Le kaj oni vedo, kaj se dogaja na Japonskem!« se je skorajda razburila.

Pomislim sem, da hotela Savoy, vsaj takšnega, kot je bil nekoč, že dolgo dolgo ni več.

»Bi šli popoldan z menoj na čaj, gospa Alma?« sem jo vprašal.

»Gospodična... Gospodična sem. Zaenkrat. Čeprav sem prepričana, da imajo mama zagotovo že lep spisec ženinov, ki bi bili zame dobra partija, če veste, kaj hočem reči ... Na čaj pravite?« me je strmo pogledala.

»Ja, na čaj! Počakal bi vas lahko kar na Piazza Ponte Rosso!« sem dodal.

Nekaj trenutkov je gledala ven na morje, potem pa se mi je zopet zazrla globoko v oči.

»Prav. Ob pol petih bom tam, gospod France! Veselim se že nadaljevanja najinega pogovora!« je zadovoljno prikimala, a jaz sem ob tem pomislil, da to pravzaprav ni bil pogovor, pač pa monolog, saj je govorila le ona. Jaz sem samo spraševal. In še to ne prav veliko.

Piazza Ponte Rosso se je kopala v blagem popoldanskem soncu. Z Almo sva sedela na klopi in molčala. Vsak zase sva bila potopljena v sončno svetlobo, ki nama je naredila misli mehke. Tako mehke, da bi se lahko vanje potopil kdorkoli.

»Moj priimek je Karlin. Torej Alma Karlin,« je dejala povsem nepričakovano.

Ko sem jo pogledal, se je malce skrivnostno nasmehnila. Potem je sunkovito pogledala stran, nekam med ulice.

»Si lahko predstavljate, France, kdo vse je že hodil po tem trgu, po teh uličicah? Mogoče je prav na tem

mestu, ko niti tega trga še ni bilo, v daljavo kdaj gledal sam Julij Cezar, ko je čakal svoje legionarje na galejah, da jih popelje na nova osvajanja. Kaj, če je kdaj, sredi noči, s tega mesta na zvezde gledal Galilej in poskušal ujeti in razumeti ritem življenja vseh teh daljnih zvezd? Ali veste, France, da je večina zvezd, ki jih ponoči gledamo, da je večina njih že zdavnaj ugasnila? Mar torej gledamo le pozabljene, milijone let stare odseve? Tu so gotovo bili tudi Verdi, pa Garibaldi, pa ...« je naštevala, a potem povsem nenadoma utihnila.

»Lahko prisedem?« je vljudno vprašal starejši moški. Po njegovih oblačilih sodeč sem menil, da je kakšen operni pevec ali igralec iz gledališča Verdi, ki si je med vajo za večerno predstavo privoščil še malo sonca. Pri tem me je motila le velika potovalna torba iz mehke irhovine, ki je bila tako nabuhla, da bi lahko v vsakem trenutku počila.

»Seveda, gospod!« je v imenu obeh dejala Alma Karlin in se prisedla bliže k meni ter moškemu naredila dovolj prostora, da je sedel sam in zraven sebe na klop postavil tudi tisto svojo veliko torbo.

»Na poti v Piran sem, veste! K mojemu prijatelju Giuseppeju grem. Giuseppeju Tartiniju! Ste že slišali zanj?« je spregovoril moški.

Oba z Almo sva prikimala. Jaz sicer malce začuden, a sem svoje začudenje prikril in si s še večjim zanimanjem ogledoval moškega.

»Oh, ta moj prijatelj Giuseppe! Ima popoln posluh, veste, zares popoln! In ker ravnokar pripravljam novo vrsto violin, sem jih kar pet vzel s seboj, da jih Giuseppe preizkusi in mi pove svoje pripombe k njihovi toniki. Jaz sicer za silo tudi sam igram, a sem konec koncev le rokodelec. A, violina ni stol, ki mora biti trden in recimo tudi lep. Violina mora imeti dušo. Dušo, ki poje! Ki zveni! Če nima tega, potem je le lepo izrezljan okrasek. Ja, Giuseppe! Ko sem bil zadnjikrat pri njem, me je odpeljal v neko vas kakšno uro vožnje s kočijo ven iz Pirana na deželo. Tam mi je pripravil gostijo, ki je nisem bil deležen še nikjer doslej, pa sem sedel že ob marsikaterem kralju ali vojvodi. Jedli smo kozlička, ki so ga pekli v peči pod velikim železnim loncem. Zraven so nam postregli pečen krompirček, ki se je topil v maslu in oljčnem olju. Oh, ja! To oljčno olje! Vanj so narezali neznanske količine dišavega česna, dodali skrivnostne dišavnice in potem smo v to mešanico pomakali kruha. Kruha, ki so ga med peko mazali s kozličkovo mastjo. Božansko, vam rečem! In oslovsko meso v omaki iz mlade čebule? Še papež ne jedo kaj podobnega! Pa artičoke in šparglji. Oh, dio mio! In potem še gore sadja. Sladke, medene hruške, pa grozdje in breskve, napojene v belem vinu. Oh, seveda! Vino! Deo gratias! Belo, mislim, da mu rečejo

malvazija, in črno, gosto in malce kosmato, ki ga kličejo refošk ...» moški je za hip utihnil.

»Tudi sama sem bila enkrat v Piranu. Papa so nas peljali tja na krajše počitnice. Nekaj dni sem zelo zagreto raziskovala to kamnito obmorsko gnezdece. Mestna vrata Marciana, sramotilni steber, dolžinske mere na kamnitem stebru, iz kamna klesane posode za merjenje žita in oljčnega olja ... Zanimivo, kaj vse skriva tisto malo mestece,« mu je pritegnila Alma.

Moški jo je ob tem malce zmedeno pogledal. Prav takrat je v bližnji cerkvi Sv. Antona odbilo šesto uro popoldan in moški se je zdrznil in šel s pogledom za zvokom zvonov.

»Oprostite mi, a počasi se bom moral odpraviti. Barka, ki pelje do Pirana, odrine ob šesti in pol in prepričan sem, da name ne bo čakala, pa čeprav bi bil sto in še enkratkrat Stradivari! Veselilo me je, gospodična ...«

»Karlin ... Alma Karlin!« je dejala Alma in osupla gledala na moškega, ki je segel po njeni roki in jo poljubil. Meni je na srečo naklonil le rahel poklon. Potem je segel po svoji torbi, pomignil nekam vstran in že hip zatem je bil ob njem mlajši moški, ki je vzel torbo in si jo previdno zadell na rame. Stradivari je počasi, a sila ponosno stopil dol proti pristanišču, dva koraka za njim pa mu je sledil njegov sluga, ki je nosil njegove umetelno izdelane violine.

»Stradivari ... Mislite, da bi nama prodal kakšne svoje gosli, če bi ga prosila?« je zelo stvarno vprašala Alma in me resno pogledala.

Dan se je prevesil v noč, in ko je Alma stopila skozi vrata svojega hotela, je bilo že krepko čez deveto zvečer.

»Mislim, da bom zdaj še kakšno uro ali dve pridno urejala moje rokopise. Nadoknaditi moram namreč zamujeno! Hvala za lep dan, gospod France!« se mi je zahvalila, preden je vstopila.

Cestne svetilke so se prižgale in metale na ulični tlak nežne sence ljudi, ki so hodili gor in dol po ulici. Tudi sam sem hodil. Hodil sem brez cilja in premišljeval. Najprej o Almi. Je to resnična oseba ali le privid nečesa, kar so si moje misli nevede priklicale iz neke daljne preteklosti? Mogoče celo iz podzavesti? In Stradivari. Tako resničen je bil. In pristen.

»Oprostite, gospod ... Mogoče veste, kako naj pridem do hotela Savoy?« me je zmotil moški glas. Bil je tih glas, glas moškega, ki bi se lahko česa tudi bal. Govoril je angleško, a z rahlim prizvokom trde srbohrvaščine.

»Pravzaprav pravkar prihajam od tam ... Nekaj deset metrov je treba naprej in potem takoj levo in

...« sem začel, a ko sem videl zmeden pogled moškega, sem utihnil in pogledal gor in dol po ulici. Nekaj metrov stran od moškega je stal izvošček, ki je na svojem vozičku vlekel vsaj šest velikih kovčkov. Na moj vprašujoč pogled, češ, saj moraš ti vedeti, kje je hotel, se ni odzval. Niti trenil ni.

»Pojdiva, spremil vas bom!« sem dejal in prijel moškega za laket. Čudno me je pogledal in se elegantno, a zelo odločno otresel mojega prijema. Bil je manjše in zelo suhljate postave. Tudi njegov obraz je bil takšen. Pa ne bi rekel ravno suhljat. Prej bi mu prisodil asketskost.

»Ste pripotovali ali boste odpotovali?« sem ga vprašal, medtem ko sva počasi stopala dol proti Savoyu.

»Pravzaprav, oboje ... Pravkar sem se namreč sem, v Trst, pripeljal z vlakom. Iz Zagreba in preko Ljubljane. Pojutrišnjem, če bo šlo vse po sreči in po napovedanem voznem redu, pa bom s parnikom Red Star Line odplul v Ameriko. V New York grem,« je govoril tiho.

»Zanimivo!« je bilo edino, kar sem lahko dejal.

»Oprostite, nisem se predstavil. Nikola Tesla sem!« je dejal in mi ponudil roko, ki jo je zakrivala nekdanj smetanasto svetla rokavica. Podal sem mu roko, a njegov stisk je bil blag, skorajda slaboten. Skoraj bežen. Kot stisk nekoga, ki ti stisne roko z bolniške postelje, kjer je ležal hudo bolan že dalj časa.

»Ste trgovec?« sem vprašal kar tja v tri dni, ker zares nisem vedel, kaj sploh naj rečem.

Odkimal je in se zaustavil.

»Vem, slišati bo napuhlo in samovščno ... A jaz, gospod, jaz sem izumitelj! Znastvenik sem! Zanima me vse, kar je povezano z energijami. Še najbolj me zanima električna energija, ki ima po moje še sila zanimivo in svetlo prihodnost!« je dejal, in ne da bi počakal na moj odgovor, spet zakorakal dol po ulici. Potem vse do hotelske recepcije ni več spregovoril.

»Vas lahko povabim na pijačo? Veste, preden prišpem v Ameriko, v New York, bi se rad navadil pitja viskija. Menda Američani pijejo le viski. Sam sem ga prvič poskusil šele včeraj zvečer v hotelu Splendid v Zagrebu. Pravzaprav je bila to prva alkoholna pijača v mojem življenju!« se je nasmehnil in me je na svoj čuden način povabil potem, ko je zares na hitro uredil vse formalnosti pri recepciji.

»Z veseljem se vam bom pridružil!« sem prikimal in mu pokazal na kavarno desno od recepcije.

»Veste, že vse svoje življenje opazujem, kako ne znamo izrabiti silne energije, ki nam jo ponuja narava sama. Poglejte samo strelo! Ali se zavedate, koliko energije, koliko električne energije je v eni sami stre-

li? Ne, seveda ne! Nihče se tega ne zaveda, nihče noče niti poslušati, kaj vse bi lahko dosegli, če bi si upali samo poskusiti ujeti strela!» je govoril. Pri tem so njegove oči po dveh popitih kozarcih postale ne pijano steklene, pač pa sivo jeklene.

»Ste tam, v Ameriki, s kom že domenjeni?« sem vprašal.

»Sem ...« je prikimal, »že nekaj mesecev si piševa z gospodom Westinghouseom in prav on mi je poslal povabilo, da pridem v New York. Prevzel je tudi vse stroške v zvezi s tem. On je milijonar in zelo naklonjen izumiteljem. Lahko bi rekel, da je nekakšen mecen. Zares bogat mecen. Veste ... Vsi moji dosednji poskusi, bodisi na Dunaju bodisi v Zürichu, da bi nekaj svojih stvari tudi patentiral, so bili zavrženi. Nekateri tudi brez odgovora in pojasnila. Pri tistih pa, ki so odgovor na moje vloge vseeno poslali, pa je videti, da se jim niti sanja ne, kakšni izumi so to. A bo že čas pokazal svoje!« je kimal in gledal v kozarec, v katerem se je ob njegovem ritmičnem sukanju zapestja v pijači napravil lijak.

»Verjetno vas s svojim govorjenjem utrujam! Oprostite!« je pristavil, ko je videl, kako ga gledam.

»Ne, ne ... Prav zanimive teorije imate, gospod Tesla, zares!« sem se branil.

Kimal je in gledal v svoj kozarec. Kot da bi pričakoval, da mu bo vrtinčasto zavrženi viski v kozarcu dal novo zamisel.

»Veste ... Jaz sem drugače velik, zelo velik samotar. Delam tudi po osemnajst ur na dan. Vsak dan se vsaj dve uri sprehajam in krmim golobe, nekaj manj kot dve uri porabim zase, da se uredim ... Ostali čas namenim spanju. Dve, dve uri in pol. To je po moje več kot dovolj. Ne razumem ljudi, ki spijo deset ali več ur. Popolna izguba časa. Tudi požrešnosti ne maram, tako da jem dvakrat na dan in takrat nikoli ne pojem več kot deset dekagramov hrane. Po večini zelenjave. Naslednja stvar, ki je ne maram, katere me je pravzaprav groza, pa so dotiki drugih ljudi. Enostavno jih ne prenesem! Čudno, mar ne?« je dejal in me pomenljivo pogledal. Ob zadnji pripombi sem se spomnil, kako je hipoma odtegnil roko, ko sem ga na ulici prijel za laket.

»Gospod Tesla? V recepciji imate telefonsko zvezo z gospodom Westinghouseom. Klic prihaja iz Amerike, mislim da iz New Yorka!« je dejal natakarski.

»Oprostite, dragi prijatelj, a delo ne čaka!« je dejal s skrivnostnim nasmehom in rahlo sklonil glavo v pozdrav. Potem ga že v trenutku ni bilo več.

Naslednjega dne sem se napotil na obisk k znanecem, ki živijo pri Sv. Ivanu. San Giovanni se danes

uradno imenuje pobočje, kjer so kakšnih slabih sto let nazaj živeli skoraj sami Slovenci.

Ko je pripeljal taksi, ki sem ga naročil že prej, in ko sem taksistu najprej po slovensko povedal, da hočem k Sv. Ivanu, je k meni pristopil starejši moški.

»K Sv. Ivanu greste? Tudi sam sem namenjen tja! Če lahko prisedem, si lahko razdeliva stroške vožnje!« se je ponudil. Bil je uglajen gospod in govoril je zares lepo in čisto slovenščino.

»Seveda, seveda! Kar!« sem ga povabil.

»A pri Sv. Ivanu stanujete?« me je vprašal, ko sva se namestila na zadnjih sedežih.

»Ne, ne ... Na obisk k znanecem grem!« sem pojasnil.

»Lepo je vsake toliko videti prijatelje, znance ... Veste, jaz sem pri Sv. Ivanu preživel svojo mladost. Takrat je to zares še bil Sv. Ivan. Hiše, posejane po celem pobočju, vmes pa terase in na njih njive in sadojnaki ...« je njegov glas dobil pridih sanjavosti.

»Se torej vračate domov? V vašo rojstno hišo?« sem bil radoveden.

»Oh, kje pa!« se je žalostno nasmehnil, »moje rojstne hiše že dolgo dolgo ni več. Zdaj so na tistem mestu nekakšni brezoblični, škatlasti bloki, ki še čebelnjaku niso podobni, kaj šele hišam, v katerih živijo ljudje. Ne... Domov se ne bom mogel vrniti nikoli več. K maši grem v cerkev Sv. Ivana. Umrli je moja sestra, ki je še edina ostala pri Sv. Ivanu, in zdaj grem k njeni poslednji maši, potem pa me čaka še njen pogreb,« je pojasnil z žalostjo v glasu.

Nisem odgovoril, niti ničesar pripomnil. Videl sem, da mu je težko. Zaradi smrti sorodnice in tudi zaradi Sv. Ivana, ki so ga poitalijanili v San Giovanni. Ubogi Sv. Ivan.

»O tem sem pred leti tudi nekaj napisal ... Naslov moje knjige je Mladost pri Svetem Ivanu.« je navrgel. Za trenutek sem obnemel.

»Vem, gospod Bartol! Bral sem to vašo knjigo. Kot tudi nekatere druge!« sem dejal prav v trenutku, ko je taksist zapeljal v zadnjo ravnino pred cerkvijo Sv. Ivana.

»Mogoče se lahko še kdaj srečava ... In si poveva še kaj več o tem našem Trstu. Ali nemara o tistem Trstu, ki je nekoč bil! Kaj menite?« je vprašal in me pogledal z žarečimi očmi.

»Seveda! V veliko veselje bi mi bilo, gospod Bartol!« sem se takoj strinjal.

Ko je taksist ustavil pred cerkvijo, se je Bartol še zadnjič obrnil k meni.

»Čeprav ni videti, čeprav ni niti najmanj očitno, pa sem o tej naši kalvariji tu na Tržaškem pisal tudi v drugih mojih delih. Tako v različnih romanih, kot

tudi v nekaterih novelah. A kdor Trsta, našega Trsta, ni občutil z dušo, ga dihal in z njim rastel, ta ... Ta tega ne more razumeti! Pa lep dan vam želim, gospod!« je dejal in izstopil.

»Počakajte!« sem dejal taksistu, ki je hotel odpeljati. Gledal sem za Vladimirjem Bartolom. Človekom, ki je svoje mladostne sanje pripel na pobočja Svetega Ivana, ki je Sveti Ivan izpred desetletij sanjal in po njem koprnel, ki je znal vonjati zrele fige na terasah, kjer danes stojijo garaže, ki je vsako jutro, ne glede kje je bil, znal prisluhniti zvonovom od cerkve Sv. Ivana.

»Ja, Sveti Ivan!« sem dejal polglasno.

Devinski grad nama je bil tako blizu, da bi se ga lahko dotaknila kar s konicami najinih prstov.

»Tako mogočen, na tistem previsu, a vseeno tako osamljen med morjem in skalami za njim...« je tiho dejala Alma, ko je gledala Devin pod nama.

Sedela sva na klopci in gledala dol, na grad, na morje za njim in črte na morju in za črtami zrla v skoraj zabrisane proge Lignana. Sonce je v morju naredilo srebrno pregrinjalo, v katerem se je utapljala vsa stvarnost. Podoba pred nama je bila ob tej svetlobi skoraj nezemska.

»Mislite, da je z njim vse v redu?« je nenadoma vprašala Alma in pokazala na moškega, ki je stopal po poti nad nama. Bil je le še nekaj korakov od naju. Hodil je počasi, se vmes ustavljal in se potem po vsakem takšnem postanku vrnil nekaj korakov nazaj. Že od daleč je bilo videti, kot da govori sam s seboj. Nisem odgovoril Almi, pač pa sem vso pozornost posvetil moškemu. Ko je prišel le nekaj korakov od naju, me je Alma pogledala s kančkom strahu v očeh.

»Po nemško govori ... Kaj, če se hoče vreči dol? Po teh skalah?« je zašepetala.

»Če bi nameraval storiti kaj takšnega, bi si izbral tisti konec poti, kjer ne bi bilo žive duše!« sem jo skušal potolažiti.

Moški je bil oblečen v lepo krojeno obleko temno modre barve, na glavi pa je imel klobuk s širokimi krajci, ki si jih je rahlo spodvil. Ali pa je krajce spodvila tržaška burja. Kdo bi vedel.

»O panterju v kletki govori ...!« je dejala čez čas Alma, ne da bi odvrnila pogled od moškega. Ob teh njenih besedah sem se zamislil.

»Rilke! Erich Maria von Rilke!« me je spreletelo že nekaj trenutkov za tem, ko je Alma omenila panterja in kletko.

Bila sva na njegovi poti. Na Rilkejevi poti. Na poti, po kateri je Rilke hodil vsak dan dvakrat. Na poti, kjer je pilil in izsanjal mnoge svoje najlepše in najgloblje pesmi.

»Meni se zares zdi čuden, veste France!« je dejala zaskrbljeno.

»Povabi ga, da prisede ...« sem predlagal Almi, ki je le nemo prikimala.

Ne da bi se zavedal najine prisotnosti, je moški, po mojem trdnem prepričanju Rilke, prišel do naju in sam pri sebi polglasno še vedno ponavljal le en in isti stavek.

»Dober dan, gospod! Boste prisedli k nama in se za hip odpočili?« ga je v nemščini prijazno nagovorila Alma.

Moški je obstal, stresel z glavo in se zazrl v naju.

»Ne sedim in ne govorim z neznanci! S tujci!« je malone zarenčal, tako da se je Alma sunkovito zdrznila. A se je hip za tem že pomirila.

»Moje ime je Alma Karlin ...« je dejala tiho, a z zelo prijaznim glasom.

»Erich Maria von Rilke ... Zdaj pa mi prosim oprostita! Končujem eno svojih pesmi in zares ne bi rad padel iz ritma zdaj, ko sem, vsaj upam, zares ujel pravo ritmiko besed!« je bolj zagodrnjal kot odgovoril in se napotil naprej.

»Erich Maria von Rilke?« je vprašala Alma.

»Mhmm. Nemški pesnik. Tu zgoraj v vasi ima najeto hišo. Pravijo, da po tej poti hodi vsak dan ne glede na dež ali sonce. Velik pesnik!« sem ji pojasnil.

Gledala sva za Rilkejem. Ustavil se je čisto na koncu poti in gledal na devinski grad. Potem je nenadoma nad tistim previsom začel kriliti z rokami in v veter iz morja kričati svojo pesem.

»Pa je res velik pesnik?« je vprašala Alma.

»Ja, velik ... Eden največjih!« sem prikimal.

Preden se zvečer odpravim domov, ponavadi v bližnji kavarni popijem še limonado ali čaj. Poleti limonado, ko sedim na vrtu pred kavarno, in pozimi čaj, ko večerno dogajanje na trgu opazujem skozi zarošena okna iz notranjosti kavarne. Tistega večera sem, potem ko sva v Barkovljah pri Marinelli večerjela odlično pripravljene ribe, tja odpeljal tudi Almo. Spet je bila v tistem svojem hladnem sivem kostimu z dolgim krilom. Le da si je tokrat namesto pentlje okrog vratu zavezala široko moško kravato temno rdeče bordojske barve.

»Uf! Glej jo! Spet ena sufražetka! Emancipiranka! A jo vidiš, ljubica? Te bodo pokopale svet, ti rečem!« je najin prihod na vrt pozdravil visok in plečat moški. Očitno je bilo, da je tistega dne popil veliko in še kaj povrhu, a vseeno je pred njim stala še skoraj polna steklenica viskija. Nisem mu namenil besede in tudi Alma je preslišala njegovo pripombo. A opazil sem, da se je pri tem vseeno zdrznila.

»Veš ljubica, kot sem ti že povedal, vojna je kurba! Res! Ena velika, zgojena kurba! Par magnatov se med seboj skrega, ne vejo več, komu bi še kaj prodali in potem si izmislijo vojne, da se vse poruši in lahko potem oni spet prodajajo, da se gradi in da se sploh živi. In, ne boš verjela, ljudje so jim potem zato še hvaležni! Politiki in vojaški poveljniki so pri vsem tem največkrat le marionete teh bogatašev, veš!« je modroval možakar v amerikanščini in z zategnjenim južnjaškim naglasom.

»Jaz se v to ne razumem. Jaz grem v Ameriko, v Los Angeles, v Hollywood, da postanem igralka!« je na to odgovorila mlada dama in si popravila svedrast koder svetlih las, ki ji je neprastano padal na obraz. Bila je ljubka, z vitko postavo in zares lepim obrazom. Če se je obrnila naravnost k tebi, so bile njene obrazne poteze mehke, če pa si njen obraz gledal iz profila, so poteze postale ostre in izrazito markantne. Ja, njen obraz je izžareval neko čisto posebno vrsto lepote.

»Kako si rekla, da ti je ime, ljubica?«

»Ida. Ida Kravanja! A v Ameriki bom Ita Rina! Po tehtnem premisleku sem se med mnogimi drugimi imeni nazadnje odločila prav za to ime. Umetniško ime, seveda. Fino se sliši in lahko si ga je zapomniti! Zato, le zapomni si ga! Ita Rina, dragec! Ne pozabi!« je za moškemu skrivnostno nasmejnila.

»Kdo so ti ljudje? In kakšne manire imajo?« mi je preko mize zašepetala Alma, ki je bila videti rahlo zgrožena.

Le skomignil sem z rameni.

»Hollywood, Hollywood ... En kup sranja, veš, ljubica! En sfriziran, velik kup dreka in nič drugega! Prave stvari se ne dogajajo v filmskih studijih, kjer jim je glavna le fikcija, utvara... Prave stvari se dogajajo zunaj! V življenju. V vsakdanjem življenju! Zdaj se vračam iz Kobarida in Tolmina, ljubica! Prihajam naravnost s fronte! To, to bi morali posneti! Vojaki tam cepajo hitreje, kot pa od katerekoli kuge! Topovi streljajo tako na gosto, da posameznih salv niti ne razločiš. Ves čas grmi, kot da se bo podrlo nebo. Toliko mrtvih in ranjenih na enem mestu! In jaz naj o tem napišem članek! Hudiča! Le zakaj nisem raje ostal v Parizu? Zdaj bi na obrežju Sene, na Montmartu, v družbi kakšne brhke Francozinje srkal absint, to je sila fajn pelinov šnops, veš mala, in potem jutraj, da preženem mačka, pojedel še sladkobno čebulno juho s sirom!« je bolj sam zase godrnjal moški.

»Kako si že rekel, da ti je ime, dragec?« ga je vprašala Ida-Ita.

»Kaj? Ah, moje ime... Veš, ob rojstvu so mi dali povsem nemogoče ime! Kot da bi bil potomec ka-

kšnega prekletega nemškega kaiserja. Ernest sem. In po očetu podedoval hudimano čuden priimek, ki ne gre in ne gre v uho. Hemingway. Torej sem Ernest Hemingway, ljubica!« je dejal, preden je nagnil poln kozarec zamolklo zlate pijače. Potem, ko jo je zvrnil, se niti nakremžil ni in videti je bilo, kot da bi popil le skodelico mlačnega čaja.

»Poznate te ljudi?« me je vprašala Alma.

Prikimal sem.

»Poznam. Hemingway je znameniti pisatelj. O tem, kar je govoril prejle, o Soški fronti, je napisal tudi roman. Zbogom orožje ga je naslovil. In o španski državljanski vojni je napisal odličen roman z naslovom Komu zvoni,« sem ji pojasnil.

»In ona? Je zares igralka?« je zanimalo Almo.

»Je ... V Ameriki je bila zares slavna. Zelo slavna. Kdo bi si mislil, da bo mlado dekle iz malega kraja na Krasu, iz Divače, nekega dne s svojo igro obnorelo ves svet! Pred njo so klečali kralji, za njeno naklonjenost so moledovali najbogatejši ljudje tistega časa! Res, njene sanje so se uresničile do zadnje podrobnosti!«

»Dovolj tega sranja in nakladanja! Grem v hotel! Greš z menoj, ljubica?« je nenadoma zarohnel Hemingway in se je obrnil k Itri.

»Ne, spat grem in jutri grem na parnik! Saj veš, dragec, Hollywood čaka name!« je odkimala in si spet popravila tisti svederček las.

»OK, že veš! Jaz moram tako in tako napisati preklesti članek in ga navsezgodaj jutraj poslati v New York, da bo šel še jutri v tisk. Pisal bom o vojakihi, ki so med kavernami v gori molili, da jih zasuje gora, da jih ne bi pokosile topovske granate ali da jih ne bi udušil zahrbtni plin. Molijo, da bi se ta norija končala. Čim prej končala! Da bi lahko spet šli domov k svojim družinam. Da bi bilo spet vse, kot je bilo prej! Da bi lahko rekli zbogom orožje! Zbogom orožje! Tako! Točno tako bom naslovil moj današnji članek! Zbogom orožje!« je rohnel Ernest Hemingway in se počasi odmajal do izhoda s terase. Še prej je z mize vzel tisto svojo steklenico. Na vhodu se je obrnil in Ido Kravanja arogantno pozdravil z mlahavim vojaškim pozdravom.

»Čao, cara mia! Se vidiva v Ameriki!« je še zaklical Ernest Hemingway, preden ga je vzela tema ulice.

»Upam, da zares kdaj dobim kakšno vaše pismo!« je dejala Alma, ko sva v kavarni blizu železniške postaje čakala na njen vlak za Ljubljano.

Le prikimal sem.

Nisem rekel nič in dal sem si kar največ opravka z mojim kapučinom. Potem pa sem nehote opazil, da se pri sosednji mizi moški poznih zrelih let močno

trudi, da bi naročil čaj in čokoladno pecivo. Bil je visok in vitek, z lepo pristriženo kozjo bradico. Na sosednji stol je odložil svoj širokokrajni klobuk. Preden je sedel, si je pazljivo spodvil dolgo suknjo iz izbrane-ga tvida. Videti je bil uglajen in zelo miren, čeprav se je natakarkar do njega vedel skoraj nespodobno.

»I just want a cop of tea, sir!« je vztrajal pri svoji angleščini. A zaman. Natakarkar je le skomigal z rameni.

Pristopil sem.

»Gospod želi skodelico čaja. In čokoladni kolač!« sem pomagal pri prevodu. Natakarkar je izginil kot bi trenil. Še prej je zavil z očmi, češ, kako se lahko sploh zgodi, da človek ne zna italijansko.

»Hvala, gospod! Tu, v Trstu, se ne najdem najbolje! Le redki obvladajo angleški jezik, jaz pa sem povsem nevedšč konverzacije v italijanščini. Pri buona sera se moje znanje začne in žal tudi konča. Še enkrat hvala! Mimogrede, moje ime je Joyce. James Joyce!« je razložil z mirnim glasom in s skrivnostnim nasmeškom na obrazu.

»Malenkost, gospod Joyce!« sem odvrnil.

Šele takrat sem opazil, da ima pred seboj na mizi zajeten šop listov. Na zgornjem listu je bilo z velikimi in umetelno izpisanimi črkami napisano Ulysses.

»Odisej ... « sem dejal tiho.

»Ja ... Odisej! Le da moj Odisej ne bo taval po Sredozemlju. Bojim pa se, da ga čakajo še veliko težje preizkušnje, kot pa Homerjevega Odiseja ...« je zamrmral v brado in položil roko na rokopis, kot da bi ga hotel obvarovati.

»Ste že dolgo v Trstu?« sem vprašal.

»Oh, ja, že kar nekaj časa. Čeprav vmes tudi potujem. Potujem po poteh, za katere domnevajo, da jih je prepotoval tudi Homerjev Odisej. Bil sem že v Pulju, na Brionih, tudi na več drugih otokih. Brač, Hvar, Korčula. Tudi na Kornatih, ki so mi še edini prepričljivi ... Veste, nisem zares gotov, da so to resnično tisti kraji, kjer naj bi taval Odisej. Homer je bil slep in težko, da je sploh potoval po krajih, ki jih je opisoval v svoji Odisejadi. Menim, da je zgodbe o Odisejevih dogodivščinah napisal le po pripovedovanjih mornarjev, s katerimi se je Homer pogovarjal, ko so se ti vrnili s svojih plovb. Že opisi krajev so tako splošni, da bi to lahko bili katerikoli otoki v Sredozemlju. Tu, na Adriatiku ali pa med grškimi otoki. Kaj menite vi? Saj poznate to Homerjevo delo, Odisejo, mar ne?«

»Poznam ... In verjetno imate tudi prav. Pa to pravzaprav lahko vpliva na vaše pisanje, gospod Joyce?« sem bil radoveden.

Malce je pomislil.

»Pravzaprav niti ne ... Gre bolj za to, da bi začutil kraje, kjer naj bi Odisej bil. Osnova mojega pisanja

niti ni tako odvisna od Homerjevega pisanja. Pa vendar ...« je dejal zamišljeno.

»Prepričan sem, gospod Joyce, da boste našli prave odgovore in da bo vaš Ulysses odlična knjiga. Knjiga, ki bo ena največjih knjig sodobnega časa! Lep večer še naprej, gospod Joyce!« sem dejal.

»Bog blagoslovi vaše besede, dobri človek!« se je z irsko radostjo zasmel Joyce in mi nazdravil s čajem, ki mu ga je natakarkar končno le prinesel.

»Kdo je to? Zanimiv gospod je videti!« je vprašala Alma, ko sem se vrnil k najini mizi.

»James Joyce ... Znameniti pisatelj! Njegova knjiga Ulysses, ali v prevodu Odisej, je za nekatere postala prava biblija. In večino te knjige je napisal James Joyce prav tu, v Trstu!« sem ji pojasnil.

Alma je za hip zaprla oči.

»France ... Ne vem, kako naj se vam zahvalim za vašo pozornost! V teh nekaj dneh ste mi na najinih izletih, na teh najinih malih potovanjih, razkrili stvari, o katerih se mi nikoli niti sanjalo ni!« je dejala tiho.

»Mislim, da je ravno obratno ... Da sem jaz potoval z vami. In ne vi z menoj, Alma! In hvaležen sem vam za to izkušnjo!«

Nekaj dolgih trenutkov me je čudno gledala s svojimi temnimi, a prodornimi očmi.

»Kakorkoli že, bili so to lepi dnevi, ki jih ne bom pozabila!« je dejala na koncu.

»Boste o tem pisali, Alma?« me je zanimalo.

»Ne ... Ne znam pisati o tem. Mislim, da znam pisati le potopise. Pa še te potem težko objavim ... Stara sem štirideset let, prepotovala sem pol sveta, pa še vedno čakam na svoj trenutek ...« je vdano razširila roke in se žalostno zasmejala.

Prijel sem njeno roko in jo nežno stisnil. Pomislil sem, koliko poguma je bilo potrebno, da je ženska sama potovala v kraje, kamor si še veliko moških ni upalo. Kjer nikoli nisi vedel, kaj te čaka v naslednjem trenutku.

»Pišite vi, France! Ja, vi pišite o teh najinih dneh v Trstu!« je kar zažarela.

»Jaz?«

»Ja! Vi! Prepričana sem, da boste te dogodke znali prav lepo obeležiti! Pišite, France, pišite!« mi je dejala zelo prepričljivo in z veliko toplino v glasu.

Ida Semenič

Poezije

Tretja nagrada za poezijo na 38. literarnem natečaju revije Mladika

Ceste jeseni

Nemirni
so koraki
jesenskih poti.
V vetrovnih
spominih
listje ječi.
stlačeno
v hlad
osojnih strani;
oluščeno
svetlih hotenj
in pekočih slasti.

Samotne
so ceste jeseni
v meni.

Bila si

Mama,
bila si zemlja,
in jaz korenina.
Iz tebe sem vzkalila,
sokove tvoje pila,
rasla, te drobila,
se v krošnjo vej ovila.
Bila si zemlja, mama,
zdaj spiš v zemlji
sama.

Rolada besedja

Iz slapa misli
pršijo skozi dlani
besede na žejen papir.

Človeška roka
poraja skrivnostnega otroka –
deklica je.

Še v plenicah
zbeži iz zibke
poškrobljene vsakdanjosti.

Po strugi verzov
skaklja v svoji
brezbrižni lepoti.

Odrašča v prebrisano
ljubico, zrači postelje
za lunine potnike.

Nikoli zbita gospodinja,
ne prepirljiva tetka
ne stara mama.

Zavita v rolado
besedja je pena
z nedoumljivim okusom.

Duša primorska (dvojno peterotišje)

Z burjo
prečesana
do zadnjega diha,
v brazde Nanosa vklesana
s krvjo,

s trto
prepletена,
s Krasom uglašena,
z morjem poglobljena sega
v nebo.

Majski čari (dvojno peterotišje)

Vonjam
opojnosti
cvetočih akacij,
iz moje gmajne dihajo
vame.

Gledam
ples radosti
topolovih snežink,
kot da bi z vetrom plesale
zame.

Naj zadiham

Pusti soncu,
da me greje,
ko mi je hladno.

Pusti vetru,
da pomete
s tožno mislijo.

Pusti sanjam,
da se v jutru
popki jim napno.

Pusti cvetju,
da poboža
hrapavo roko,

rahlemu dežju,
da umije
žalostno oko.

Pusti enkrat,
naj zadiham
s skromno pesmijo.

Lepolistje (brahki)

V predsobi dolgih noči
lepolistje ustvarja
pesem z odtenki strasti.

Pospešeno diha
kraška gmajna v jesen.
Ruj je ognjen.

Listi plamenov
z burjo zaplešejo
v kamenost objemov.

Pesem lepolistja
je dih občutja
kraških rodov.

Pošastni ples

Ugaša me
s srepim pogledom
kalnih oči,
utiša
z volčjim tropom
besnih zveri,
zastruplja
s smrdečimi hlapi
pijanih noči.
Vitice
shirane duše
cefra,
krhke poganjke
sproti mendra.
Trga nitke
korenine
do boleče
praznine,
hladne votline
v breznu besa
pošastnega plesa.

SLOVENSKA PROSVETA in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE
razpisujeta

XXXVII. TEKMOVANJE ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

❧ **MLADI ODER** ❧

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2011. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja,
morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov:
SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti, 3, Trst; tel. 040 370846; e-mail
ali pa

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre, 85, Gorica; tel. 0481 538128

Na pogorišču besed

V najini pomladi
so besede brstele,
tiho zelenele.

Na vroče poletje
je v ubrano petje
dišalo besed socvetje.

Vetrovna jesen
besede je odvrгла
v objem zamegljen.

Hladna zima
besede je slekla,
naju v tišino oblekla.

Ob mrzlem ognjišču
sva gola in nema
na pogorišču.

Obraz jeseni – dotik minljivosti

Jesen
je kot ženska
v zreli lepoti.
Prihaja z mirnostjo in s toplino v očeh,
s sadovi sončnih dobrot v naročju.

Utrujeni roki
ji počivata v mehkobi vetra,
pozdravlja zapoznelo nabiralko medu
na zmedeni roži, ki jo je ohladila
jutranja rosa.

Zadnjič
hvaležno poljubi sonce, vedoč,
da je čas vročih podvigov mimo.
Svoj čar nosi neslišno,
neizogibno se stara tja proti zimi.
Sneg bo nežno zaprl vrata za njo.

Literarni natečaj »Mladike« 2011

1. Revija Mladika razpisuje XL. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

2. Na razpolago so sledeče nagrade:

PROZA	POEZIJA
Prva nagrada 500€	Prva nagrada 300€
Druga nagrada 300€	Druga nagrada 150€
Tretja nagrada 250€	Tretja nagrada 100€

3. Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 1. DECEMBRA 2011. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani

(oziroma 30.000 znakov), ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset). Tekste lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: redakcija@mladika.com.

4. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: pisateljica Vilma Purič, prevajalka prof. Diomira Fabjan - Bajc, pisateljica Evelina Umek, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.

5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku – Prešernovem dnevu – na javni prireditvi in v medijih. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrada dela bodo objavljena v letniku 2012. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

Rokopisov ne vračamo!

Peter Merkuš

Moje življenje v Nemčiji

XXVI. Po kratkem intermezzu ponovno v Španiji

O b vrnitvi iz Barcelone me je že čakal na pisalni mizi poziv, naj obiščem svoje tržaške prijatelje pri podjetju ACEGAT. Tako sem le nekaj dni kasneje spet videl očeta, ki me je kot vedno z navdušenjem sprejel. Pozdravil sem našo zvesto gospodinjno Dragico in se podal v njegovo spalnico (in delovno sobo), kjer je imel papirje, fotografije, knjige, pisalni stroj, se pravi vse to, kar je potreboval za XI. nadaljevanje o Okoličanskem bataljonu za Pahorjevo revijo Zaliv. Naelektren mi je razkazoval najnovejše pridobitve: fotografijo častniškega zbora Okoličanskega bataljona ter njegovega žiga. Kot ob vsakem obisku mi je dolgo razlagal zgodovino Trsta.

Naslednjega dne sem si skupaj z inženirjem Billètom ogledal prve Siemensove elektronske zaščite na Tržaškem, in sicer v distribucijski kabini Cacciatore, ter se po opravljenem delu vrnil v Erlangen, kjer sem se moral spet spopasti s pravnimi težavami. Mlad indijski inženir in profesor na univerzi v Bangaloreju bi rad prišel delat k nam. Ukvarjal se je namreč s preučevanjem nove elektronske tehnike zaščitnih naprav. Iz Siemensovih publikacij je zvedel, da smo mi že tako daleč, da jih proizvajamo. Sami

Bazilika Matere Božje del Pilar v Zaragozi.

smo iz mednarodnih publikacij vedeli, da se tudi v Združenih državah bavijo s temi raziskavami, zato se nam je zdelo čudno, da se univerzitetni profesor poteguje za delo v Nemčiji.

Moj takratni šef oddelka, inženir Erwin Maximilian Zurowski, je poleg tehnike ljubil tudi glasbo, še posebej pa italijansko opero. Rad se je pogovarjal z menoj, italijanskim državljanom, in me večkrat povabil skupaj z Mirello k sebi na dom, kjer smo poslušali kakšno simfonijo pod vodstvom njegovega priljubljenega dirigenta Von Karajana, ter naju povabil na večerjo. Nemara mi je ob taki priliki povedal tudi o indijskem inženirju Anilu Kumarju in, morda ker sem bil takrat edini tujec v našem oddelku, mi je pokazal tudi njegovo prošnjo.

Potem ko smo si že lep čas belili glavo, kako to, da se zanima za nas, smo zvedeli, da je leto prej bil s skupino univerzitetnih profesorjev na obisku v Bonnu.

Notranja ploščad kompleksa El Escorial (levo); detajl mavrske palače Aljafería (desno).

Organizator potovanja je bil nemški diplomat, ki je prihajal na srečanja v spremstvu hčerke ... in Amor je naredil svoje, tako da sta se želela poročiti. Brez zaposlitve bi pa on ne dobil dovoljenja za bivanje v Nemčiji, zato se je obrnil na Siemens. Ljubezen do dekleta in do zaščitne tehnike je bila tako globoka in vztrajna, da smo ga sprejeli kot kolego. Nedolgo za tem se je poročil v mestu Goslar, kjer je bila nevesta doma. Navada je bila, da je ob podobnih prilikah bil navzoč tudi zastopnik oddelka. Nihče se pa tokrat ni javil prostovoljno. Ko nas je gospod Zurowski z vabilom v roki pozval, naj se končno zmenimo, kdo bo šel, so se vsi ozrli v mene ... in postal sem njihov zastopnik. Inženir Kumar je bil izredno sposoben matematik, in če sem kdaj kaj potreboval, mi je vedno rad priskočil na pomoč.

Leto 1974 je zaznamovalo kopičenje pozivov erlangenskega sodišča, naj jim bom za tolmača. Na vsakem pozivu so poleg številke dvorane, datuma in ure navajali tudi zakonske posledice, ki bi jih utrpel, če se ne bi predstavil ali celo zoperstavil vabilu. Na zadnji strani sta bila navedena tudi paragrafa 75 in 76 kazenskega zakonika, ki sta bila ne samo s kazenskega, ampak tudi z ekonomskega vidika huda.

Dvakrat je šlo za posilstvo, drugače pa za tatvino, telesno poškodbo, prometni prekršek in goljufijo s plačilnimi karticami. Direkcija mojega oddelka je pa dosegla od sodišča, da so me razrešili te funkcije, kajti moje službene obveznosti v ino-

Rimski kamniti most čez reko Ebro.

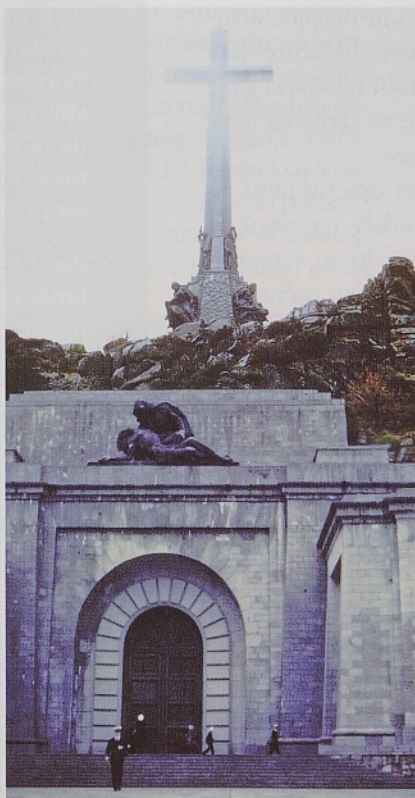
zemstvu so se kdaj pojavile tako nepričakovano, da sem iz urada komaj utegnil iti domov po kovček – ki sem si ga navadno sam pripravljaj – in odhiteti na letališče.

Samo še enkrat so me zaprosili, naj pridem na policijo, in sicer leta 1981, da bi tolmačil med kratkim zaslišanjem zaradi velegoljufije. Mlad človek je pripovedoval, da njegov oče, trgovec na debelo z mesom, ima ladjo, na kateri lahko pristane helikopter, ki se trenutno nahaja v Indijskem oceanu. Firma Siemens da mu je doma brezplačno inštalirala teleks aparat, zato da je bil v stiku z očetom. Vsa pripoved

je bila sumljivo fantastična, in ker naj bi bila Siemens vmes, so pozvali prav mene. Rezultat zaslišanja je bil, da ladja ni bila nikoli registrirana, enostavno ni eksistirala!

Koncem leta 1974 sem že spet sedel v špankem hitrem vlaku Talgo na poti v Zaragozo, kjer so me čakali pri tehnološkem koncernu Abengoa.

V tem zanimivem mestu na reki Ebro so tekom dvesto let živeli stari Iberijci, Rimljani, Goti, Mavri, kristjani in muslimani, kot še dandanes pričajo nekateri sledovi. Najznamenitejša zgradba je nemara bazilika Matere Božje del Pilar. Baroško katedralo so

Orjaški glavni oltar cerkve v El Escorialu (levo); Vhod v podzemsko katedralo v La Valle de los Caídos (desno).

zgradili na mestu, kjer naj bi se Mati Božja prikazala apostolu Jakobu, in je priljubljen romarski cilj. Le nekoliko dlje stoji palača Aljafería, zgrajena v enajstem stoletju, ko je bila Zaragoza kot najsevernejši predel Španije pod muslimansko oblastjo. Še najbolj pa me je prevzel veličastni kamniti most nad Ebrom, ki so ga zgradili Rimljani še pred Kristusovim rojstvom. Že več kot dva tisoč let se razvija preko njega pretežni del mestnega prometa in, kot so mi trdili španski kolegi, ob priliki kakšne vojaške parade se premikajo po njem cele kolone težkih tankov. Mojstrsko izklesane skale so vgrajene ena v drugo brez ometa in brez cementa v solidne oboke, ki kljubujejo že dve tisočletji tudi narasli reki.

S spremljevalcem Angelom Ruiz-Ruiz sem si kak dan kasneje ogledal še eno špansko zanimivost. Šestdeset kilometrov severno od Madrida je kralj Felipe II. v 16. stoletju dal zgraditi kompleks El Escorial, ki obsega prostrano palačo in samostan, kjer se nahaja tudi grobnica španskih kraljev. Impozantna je tudi notranja cerkev, posvečena svetemu Lovrencu – San Lorenzo.

Nazadnje smo obiskali še monumentalno podzemsko katedralo v Dolini padlih, v kateri so pokopani španski fašistični veljaki, kot na primer ustanovitelj gibanja Falange José Antonio Primo de Rivera ter španski fašistični diktator Francisco Franco. La Valle de los Caídos – kot se ji po špansko pravi – je eden največjih mavzolejev na svetu in največji arhitektonski podvig in simbol Francove diktature. Kot piše švicarski dnevnik NZZ 20. oktobra 2007, si ga je »zmagovalc Franco dal zgraditi že za življenja ter v trajno poveljanje diktature Falange«.

Baziliko, ki se nahaja v mogočni umetni jami, in je s svojimi 263 metri najdaljša cerkev na svetu, je zgradilo 20.000 političnih ujetnikov, ki so v nemogočih življenjskih pogojih in brez strojev ročno obdelovali in prekladali trde skale. Delali so osemnajst let: tisti, ki niso umrli že med delom, so umrli malo kasneje zaradi silikoze. V tem največjem spomeniku vojnemu kriminalcu je pokopanih približno 30.000 žrtev državljanske vojne, po večini protirepublikancev, ali žrtev maščevanja zmagovitih frankistov po vojni. Medtem ko sem dolgo hodil in si ogledoval stene v skoraj živi skali, nisem vedel, kako naj se obnašam. Bilo mi je, kot da bi hodil med barakami nacističnega uničevalnega taborišča. Pretreslo me je, saj sem pravzaprav bil v cerkvi.

V SLOVENSKA OBZORJA IN ČEZ

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da sta žena in hčerka pokojnega pesnika Janeza Menarta s tem, da sta odkupili od Celjske Mohorjeve družbe celotno naklado njegovega dnevnika, ki ga je bila ta založba natisnila, zbudili sum, da utegne biti v dnevniku kaj kočljivega ne samo glede stikov z ljudmi, ampak tudi glede pesnikovega odnosa do režima ...
- da je tretja največja romarska pot na svetu poleg Rima in Svete dežele – in to že tisoč dvesto let – Santiago de Compostella v Španiji, kamor kljub razdalji 800 kilometrov roma tudi čedalje več Slovencev, ki se tako pridružujejo tistim 150.000–200.000 romarjem, ki letno obiskujejo to svetišče. V eni od učilnic univerze v Novi Gorici so govorili o Caminu – tako pravijo tej romarski poti – nekateri od teh slovenskih romarjev. Med njimi Silva Velikonja, ki je na Camino prvič poromala junija 2008, ko je imela 69 let in si s tem, kot je izjavila, »prečistila telo in duha« ...
- da je ob 125-letnici rojstva politika dr. Marika Natlačena v Društvu slovenskih katoliških izobražencev v Ljubljani Mirko Kovač spregovoril o tem katoliškem politiku, ki ga je umorila Osvobodilna fronta. Večer je bil v neposredni bližini kraja umora (morilec je bil preoblečen v duhovnika) ...
- da si je Edvard Kocbek, ko je jeseni 1944, kmalu po osvoboditvi Beograda bil tam minister za Slovenijo, zapisal v dnevnik govorico, da ima Tito 23 maršalskih uniform ...
- da je slovenski filozof Ivo Urbančič – pred leti je imel odmevno predavanje na Dragi – izdal pri ljubljanski založbi Slovenska matica knjigo »Zgodovina nihilizma« ...
- da je konec 1943 Tito v Jajcu slovenski delegaciji, ki je načela vprašanje slovenske vojske, zagotovil, da bo armada ostala slovenska tudi po vojni in da bo imela slovenski komandni jezik od vrhovnega poveljstva navzdol do najnižjih enot ...

Milan Gregorič

Moj brat Boris

Otroštvo in mladost v Dekanih

Boris Gregorič se je rodil v Dekanih, 25. 2. 1931, v kmečki družini matere Eve Bertok in očeta Pavla, kot drugi izmed štirih otrok (Pavel, Boris, Milan, Darinka), od katerih je prvi umrl v otroštvu. Družina je stanovala na trgu (placu), v obzidanem dvorišču nasproti dvonadstropne hiše, v kateri je bila dolgo časa vaška gostilna. Po ukinitvi slovenskega šolstva je obiskoval italijansko osnovno šolo v domači vasi, ki pa je na veliko veselje otrok in staršev ob razpadu fašizma septembra 1943 zaprla vrata, in se je s tem končalo obdobje prisilnega raznarodovanja slovenskih otrok. Še naprej je delovala le še na pol ilegalna slovenska šola v »zakristiji«, v kateri se je domači župnik g. Alojzij Rozman po uničenju slovenskega šolstva trudil, da bi naučil otroke osnov slovenskega knjižnega jezika, in s tem pomagal staršem, da svoj naraščaj obvarujejo pred potujčevanjem. Z zaprtjem šole so se za otroke začele skoraj dveletne počitnice, nekje do konca vojne leta 1945, ko je bilo slovensko šolstvo spet obnovljeno. Kljub krutim vojnim časom so bile navedene dveletne počitnice za otročad pravi paradiz, saj se je po opravljenih nujnih kmečkih delih doma lahko vsak dan raztepla na vse konce in si dajala duška na vse mogoče načine. Od množice nedolžnih otroških iger, prek vseh vrst ribarjenja v Rižani in njenih strugah, pa nogometa, tega paradnega dekanskega športa, in vse do medsebojnih spopadov med vaškimi otroškimi klani (placarji-ravenci) in celo rokovanja

z orožjem, z mnogimi tragičnimi posledicami (invalidnosti in smrtni primeri). Vedeti je tudi treba, da je bilo pred in med vojno veliko moških vpoklicanih v italijansko vojsko, druge so mobilizirali Nemci v svoja vojaška podjetja, tretji so odšli v partizane, matere pa so bile prezaposlene s problemi preživetja družin in ni imel kdo ravnati in krotiti odrasčajoče otročadi. Tudi Borisov oče Pavel je najprej prebil nekaj let v specialnih bataljonih na jugu Italije, med vojno pa je bil prisilno mobiliziran s strani Nemcev v njihovo vojaško podjetje ter je moral zanje kopati boksit v rudniku v Višnjanu. Dolga leta je bil edini dohodek Borisove družine zaslužek, ki ga je ustvarjala mati Eva s svojimi neskončnimi potmi v Trst, kjer je po hišah prodajala skromne kmečke pridelke, prevzemala in doma oprala perilo svojim strankam ter zanje opravila občasno tudi kako uro gospodinjanskega dela (kuhanje, čiščenje stanovanja idr.). Pri tem so ji pomagali tudi otroci, tako pri prevozu stvari v Trst in razvozu po mestu, kot tudi pri pranju in sušenju perila

na Rižani. Ob neki taki poti v Trst, ko je trinajstletni Boris med vojno peljal na kolesu v mesto materine vrče mleka, je doživel sredi Žavelj zavezniško bombardiranje rafinerije in se je komaj rešil tako, da se je skril v večjo kanalizacijsko cev za metorno vodo. Kot petletni otrok je bil Boris žrtev težke nesreče, ko se je na očetovi njivi pri Mihatih, v dolini Rižane zvrnil nanj prežagan topol in mu povzročil hude poškodbe kosti, zaradi katerih je prebil v bolnici v Trstu več mesecev. Ko so ga odpustili in se je vrnil domov, skoraj ni znal več govoriti slovensko in je jokal, ko se je moral posloviti od redovnice, ki je v bolnici skrbela zanj. Po končani osnovni šoli se je po vojni izučil za mizarja na poklicni šoli v Izoli in se zatem tudi zaposlil, nekaj časa v Trstu, nato pa v Dekanih. Najprej pri zasebnem obrtniku (mizarju) Dušanu Štogausu, po nacionalizaciji njegove zasebne obrti pa v družbenem mizarškem podjetju.

Borisovi hobiji in talenti

Njegovi veliki hobiji in talenti so bili predvsem nogomet, glasba in likovno ustvarjanje. Ni jih pa mogel razviti, kot bi jih lahko, ker so bile vse okoliščine nenaklonjene temu. Prvič ni bilo v okolici nobenih šol, v katerih bi lahko svoje veščine izpopolnjeval, in se jim je tako posvečal zgolj kot samouk. Tudi sicer je bil povojni čas krut, ljudje v veliki meri brez dela in zaslužka ter je šlo v glavnem za golo preživetje. Tudi Borisova družina ni imela nobenega rednega dohodka, da bi lahko šolala otroke, zato je bila čimprejšnja izučitev nekega poklica edini izhod zanje.

Boris Gregorič.

Kot **nogometaš** je bil pravi virtuoz, saj nogometa ni doživljal zgolj kot šport, ampak kot neko mojstrovino, ob kateri se je s svojimi akrobacijami dobesedno izživil in velikokrat pozabil, da je na igrišču, in da soigralci čakajo na njegove podaje žoge. Igral je na desnem krilu, bil je velik dribler z močnim udarcem in eden glavnih golgoterjev ekipe (strelcev golov), ki so se ga bala vsa moštva. Dekansko moštvo je tedaj igralo v prvenstvih, kjer so prevladovali italijanski klubi iz obalnih mest. Nekaj časa po vojni je bilo celo edino slovensko moštvo v Coni B. Boris je padel v oči tudi funkcionarjem nogometne zveze ter je po razpadu dekanskega moštva, ob eksodusu sredi petdesetih let, nekaj časa igral za Izolo v drugi jugoslovanski ligi. Dekani so bili takrat sestavnih del Cone B Svobodnega tržaškega ozemlja, ki je segala od Škofij do Novigrada, to je dela samostojne državnice, ki so jo ustanovili zavezniki s pariško Mirovno pogodbo (1947), a je deset let životarila in sta si jo potem z Londonskim sporazumom (1954) Italija in Jugoslavija razdelili in prisvojili, Italija Cono A in Jugoslavija Cono B. Mladenici smo na to državno tvorbo ohranili lep spomin, saj ni imela svoje vojske in nam tako ni bilo treba služiti vojaškega roka.

Z **glasbo** se je Boris tudi ukvarjal kot samouk. Preizkušal se je na različnih inštrumentih. Tudi v tem primeru mu je bil v pomoč domači župnik Alojzij Rozman, ki ga je seznanil z osnovami glasbene pisave ipd. Najdlje je prišel pri orglah, ki jih je toliko obvladal, da je po smrti legendarnega dekanskega vaškega organista in pevodje Andreja Gregoriča, ki je s svojim odporom proti fašizmu izzval zoper sebe hude sankcije (fizična obračunavanja, ricinus idr.), slednjega lahko nekaj let zamenjeval. Sicer mu pa noben inštrument ni delal težav. Ko se je npr. njegov mlajši brat Milan nekaj časa mučil, najprej z bisernico in potem s klarinetom, da bi se naučil kako enostavno ljudsko pesem, je Boris vzel inštrument v roke in v slabi uri zaigral cel venček narodnih. Glasbi je ostal zvest tudi v zrelih letih, saj si je nabavil najprej klavir, potem harmonij in še danes prebija ob njem prijetne urice, ko se mu zahoče njegovih zvokov.

Kot **oblikovalec** se je v otroštvu in mladosti preizkušal s slikanjem, pa tudi z oblikovanjem, predvsem lesa. Nekaj slik je dolgo časa viselo na stenah domače hiše, domače družinske jaslice pa so tudi bile prava mojstrovina. Pri tem hobiju potem v zrelih letih ni več vztrajal, je pa oblikovalska žilica, kot bomo videli v nadaljevanju, udarila na dan z vso silo na jesen življenja, ko se je upokojil.

Tragedija eksodusa in leta v Trstu

V ta njegov svet, ki si ga je ustvaril, je sredi petdesetih let kot strela z jasnega udarila kuga eksodusa, to je množična izselitev iz Istre. Ob revščini, ki je po vojni zadela naše kraje, ko so bili odtrgani od Trsta, in ko v

Boris s sinom in vnukom.

Kopru še ni bilo delovnih mest, pa ob trdem povojnem komunističnem režimu, ki je z nacionalizacijo uničil kmetijstvo in zasebno obrt, preganjal vero ter se neusmiljeno znašal nad svojimi resničnimi ali domnevnimi političnimi nasprotniki, je prekipelo najprej Italijanom, ki so pobrali kovčke in dobesedno izpraznili obalna mesta. Na kar se je kuga odhajanja prenesla tudi na slovensko in hrvaško zaledje ter odnesla s seboj kakih pet tisoč Slovencev in več deset tisoč Hrvatov, ki so se potem raztepli po celem svetu, do Kanade in Avstralije. Z njimi je odšel tudi Boris, ki se je ustalil v Trstu. Vas je bila opustošena, saj je iz nje naenkrat odšlo več sto ljudi, v glavnem vitalen kader, to je mladi in drugi, dela sposobni. Po njihovem nenadnem odhodu je iz vsake tretje hiše pogledovala ven kaka glava in se nemo spraševala, kaj se nam je primerilo. Cvetoče povojno kulturno in športno življenje je bilo sesuto. Zapuščene hiše so dolga leta samevale prazne. Strehe so se udirale in na ognjiščih so se ugnezdale kače. Preteči je moralo mnogo časa, da si je opomogla najprej država, ustvarila delovna mesta tudi na obali, in se je potem življenje počasi vrnilo v normalne tirnice. Vas so naselili mnogi prišleki, najprej iz notranjosti Istre in potem še od drugje, tudi od bosanskih rek, in kraj je doživel svojo revitalizacijo.

Prvo zatočišče je Boris našel v barakah begunskih taborišč na tržaškem Krasu, kjer je optantom italijanska država nudila prvo pomoč, to je skromno streho in nekaj hrane, dokler si niso našli ali pa jim je bila ponujena neka zaposlitev in stalen dom. Z njim je odšla tudi žena Elda Peca, hčerka domačega čevljarja v Dekanih, s katero se je poročil tik pred odhodom, a je v begunskem taborišču zbolela in umrla za neozdravljivo boleznijo. Brezdomec, iztrgan iz domačega okolja, z veliko rano, ki jo je v njem zapustila nenadna smrt žene, je moral stisniti zobe in najti v sebi veliko moči, da preživi, in da ga nesreče ne bi zlomile. Ker je Trst nekoliko že poznal, saj je pomagal materi pri njenih neskončnih poteh v mesto in pred optiranjem tam tudi že delal nekaj let, mu je kmalu uspelo najti primerno mizarско delo in je tako postal ekonomsko neodvisen. Našel si je tudi novo

življenjsko družico in to v osebi ženine sestre Rože, ki se je tudi sama preselila v Trst, in sta se tam poročila. Dokopal se je tudi do svojega prvega provizoričnega stanovanja sredi mesta, kjer sta se mu rodila sinova Pavel in Andrej. Oba otroka je družina dala v slovenske šole. Pavel je končal trgovsko akademijo, Andrej pa poklicno šolo (mizarstvo). Počasi si je družina ekonomsko opomogla in Boris je prijavil in odprl zasebno mizarstvo obrt, prav tako v središču mesta. V tem času je doživel novo nesrečo, saj mu je motorna žaga pobrala nekaj prstov na desni roki. Ukrepal je sam, pobral odpadle prste, si krvavečo roko zavil v krpo ter se z osebnim avtom odpeljal na urgenco v bližnjo tržaško bolnico. Za silo so mu roko zakrpali in prišli odpadle prste. Čeprav je roka ostala invalidna, je opravljal svoje delo naprej, kot da se nič ni zgodilo. Kupil je tudi novo, udobno stanovanje v Rocolu, to je v nekdanji slovenski vasi na robu Trsta pod Katinaro, ki pa jo je razvoj mesta vsrkal vase in je danes njegov sestavni del, čeprav je ohranila vse značilnosti nekdanje vasi.

Svoj prosti čas, kolikor mu ga je ostajalo ob zahtevni obrti, je v tem obdobju posvečal v največji meri nogometu. Najprej je sam nastopal za moštvo Sv. Ivana, ko pa sta sinova odrasčala, se je posvetil njima, ju vključil v mestne klube, ju brez prestanka leta in leta vozil na treninge in tekme in jima stal ob strani z vsemi svojimi razpoložljivimi močmi. Občasno je vskočila s svojo pomočjo tudi mama Roža, ki je sicer pridno gospodinjala doma in zraven tega s priložnostnimi deli še kaj zaslužila za družino. Andrej je po zaposlitvi v družinski obrti postopoma opustil nogomet, Pavel pa se je kot nogometaš izbrusil do take mere, da je postal profesionalac in je eno desetletje nastopal v italijanskih ligah, tudi v prvi (Udinese), in je tako uresničil cilj, o katerem je sanjal Boris, a se mu je spričo nenaklonjenih življenjskih okoliščin izmaknil. Zaradi nekaj zaporednih poškodb kolena pa je Pavel moral opustiti nogometno kariero ter se je zaposlil v slovenskih bančnih ustanovah na Tržaškem. Ostal pa je še naprej povezan z nogometom, saj je pomagal domačim slovenskim moštvom (ZarjaGaja1997) kot igralec, trener, predsednik kluba in klubski funkcionar ter bil nekaj časa tudi eden izmed akviziterjev italijanskega prvoligaša Milan-a, ki je na področju Slovenije in dela Hrvaške spremljal razvoj nogometnih talentov in o njih poročal klubu. Oba sta si ustvarila svoji družini. Pavel se je poročil s Cristino, po rodu iz Istre, in imata dva otroka (Giado in Davida), Andrej pa z Alessandro, po rodu iz Trenta, in imata dve hčerki (Saro in Susanno). Njuni otroci, razen enoletnega Davida, obiskujejo slovenski otroški vrtec oziroma slovensko osnovno šolo v Trstu. Družina je bila prek gospodarskega združenja in športnih organizacij povezana z zamejskimi rojaki in hkrati je ostala tudi zvesta svojemu rojstnemu kraju, saj je bila ena redkih optantskih družin, ki je s kako izjemo sleherni vikend obiskovala svoj domači kraj in ohranja-

la žive stike z njim. Tudi oba sinova, Pavel in Andrej, sta si v otroštvu med temi obiski ustvarila trdna prijateljstva v rojstni vasi staršev, ki so se ohranila tudi kasneje, v njunih zrelih letih. Še več, sin Andrej, ki je za očetom prevzel družinsko obrt, si je v Dekanah, na materini posesti v Bažikovcu, zgradil svoj dom, se tja preselil, in se vsak dan vozi na delo v Trst.

Borisova rezbarska zbirka in Stradivarijeva violina

Ko je Boris opešal, predal obrt Andreju in mu je ostajalo veliko časa na pretek za njegove hobije, se je v njem spet zganila oblikovalska umetniška žilica in v kratkem času se je izložba njegove mizarne delavnice v ulici Pasquale Revoltella 6 napolnila z množico rezbarskih izdelkov. Med njimi lahko najdeš vse mogoče like: od preprostih okrasnih lesenih peresnikov, škatel, sprehajalnih palic, prek imitacij živalskih likov, verskih podob, osebnih portretov itn. Imel je vse polno kupcev zanje, a se je težko odločal za prodajo. Jih je pa veliko razdal svojim ožjim sorodnikom (predvsem bratu in sestri). Užival je že s tem, da jih ima v izložbi vsak dan pred seboj, kot da so to njegovi otroci. Ustvarjal jih je na tihem, daleč od vsakršnega hrupa in javnega razkazovanja, predvsem zase in za svoj užitek. Kot je tudi neopazno, sam v sebi prenašal vse udarce življenja in ni z njimi nikogar obremenjeval.

Ob neki priložnosti, ko je opravljal mizarne dela naokoli po stanovanjih, je nekje odkril knjigo, ki je opisovala, kako je nastajala legendarna Stradivarijeva violina. Odkritje tega podatka je dolgo časa vrtalo v njem in ga vznemirjalo, dokler ni preraslo v sklep, da se bo tudi on lotil podobnega podviga. Natanko po receptih iz knjige je dele lesa za violino naročil iz Bosne, Južne Tirolske in od drugod in se potrpežljivo lotil oblikovanja inštrumenta, spoštujoč do pičice napotke iz knjige. Vložil je vanj prek petsto ur svojega dela in od Stradivarija navdihnena Borisova violina je zagledala luč sveta. Manjkajo ji samo še strune. Ima jo doma v stanovanju in ravna z njo kot s kako svetinjo. Ni je še dokončal, ker ga je na pozna leta (80) zadela nova nesreča. Poškodbe, ki jih je kot otrok dobil, ko je na njega zgrmel prežagani topol, so mu sicer v bolnici zakrpali, vendar je ostalo nekaj posledic. Ena od nog je ostala nekoliko krajša, kar mu je potem ob prenašanju težkih tovorov povzročalo resnejše poškodbe na hrbtenici, ki so jih občutile tudi roke in noge. In ob enem izmed padcev se je stanje tako poslabšalo, da je postal nepokreten. Sledila je urgentna operacija, z obvezno fizioterapijo v rehabilitacijskem zavodu v Nabrežini, ter nato počasno okrevanje doma, ki pa še ni končano. Tako tudi violina še ni zapela in čaka, da si njen stvarnik spet opomore.

Primož Sturman

Spomini na Franca Jeza (I. del)

Junija letos praznuje slovenska javnost v matici, zamejstvu in zdomstvu 20-letnico obstoja demokracije in neodvisne slovenske države, revija Mladika pa bo ob tej priložnosti objavljala spominke zapise o Francu Jezi (Spodnja Hajdina pri Ptuj 1916 – Trst 1984), ki bi letos decembra dopolnil petindevetdeset let. Namen te rubrike je obuditi spomin na preminulega časnika, publicista, dramatika, politika in še marsikaj, njegov lik pa osvetliti iz mnogoterih zornih kotov. Še posebno v matični domovini sta njegovo življenje in delo danes še premalo poznana, zato bo treba še veliko truda in napora, da znanje o njem preide v splošno narodno zavest in da ga tudi demokratična in neodvisna slovenska država, v katero je za časa svojega življenja verjel in za katero se je na vse kriplje zavzemal, počasti na najvišji ravni.

Prav je seveda, da spomin nanj obudimo tudi mi, Slovenci v Italiji, saj še posebno naše mlajše generacije njegovega dela ne poznajo. Življenjska usoda je hotela, da je Franc Jeza večino svojega življenja preživel v Trstu, med Slovenci v Italiji, v vlogi političnega begunca brez državljanstva. Pravzaprav je bila to posledica njegove osebne izbire, ko se je v burnem povojnem času zavedel, da se med osvobodilnim bojem slovenskega naroda proti okupatorju, ki ga je ob kmečkih uporih in boju proti Turkom imel za tretjo slovensko zgodovinsko epopejo¹, zamisel o samostojni slovenski državi, v katero je že v tistih časih potihem verjel, ni uresničila. O tem priča njegov zapis v nizu Sodobna slovenska problematika, ki je med letoma 1951 in 1953 izhajal v reviji Stvarnost, nato pa še v zbornikih Stvarnost in svoboda. Tako Jeza: „Leta 1941, v začetku osvobodilnega gibanja, je vsa slovenska javnost dokončno – kakor je mislila – odračunala z Jugoslavijo, in velika večina ljudstva brez posebnega obžalovanja ali celo z olajšanjem. (...) Vsi so računali, da je razpadla za vedno. (...) Takrat je vladalo splošno prepričanje, da bo prišlo po vojni do ustanovitve samostojne slovenske republike.“² V Sodobni sloven-

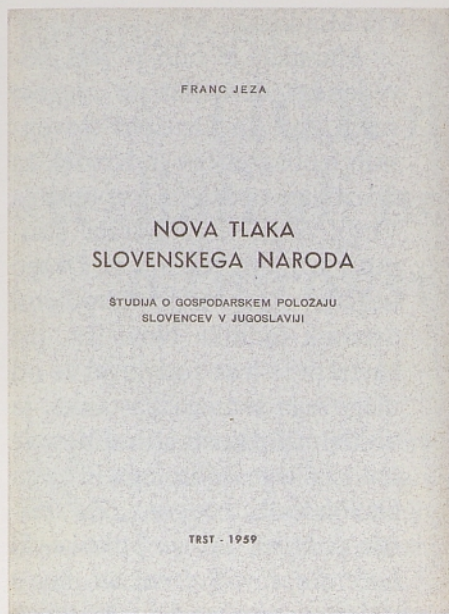
ski problematiki in zbornikih Stvarnost in svoboda, ki jih je sourejeval z Vinkom Beličičem, je Jeza nanizal še celo vrsto lastnih pogledov na medvojno slovensko zgodovino in obdobje državljanske vojne z revolucijo in protirevolucijo ter povojno stanje na Slovenskem. Največjo nesrečo Slovenije je namreč videl predvsem v jugoslovanski državi in hegemonski vlogi Srbije ter Beograda.

Ideja o slovenski državi je v njem dalje zorela in ob koncu petdesetih se je Jeza odločil za izdajo nove publikacije v samozaložbi z naslovom *Nova tlaka slovenskega naroda*, v kateri je na podlagi tedanjih režimskih medijev analiziral gospodarsko obubožanje Slovenije in vzroke zanj, ki jih je našel v odlivanju kapitala in ostalih dobrin v druge jugoslovanske republike, pa tudi biološke moči samega slovenskega naroda v ekonomsko emigracijo. V svojem uvodu je Jeza takole zapisal: „Medtem ko je bilo predvojno gospodarsko izkoriščanje Slovenije s strani Beograda do neke mere omejeno zaradi zasebnega značaja gospo-

1 Franc Jeza, *Sodobna slovenska problematika*, v publikaciji *Stvarnost in svoboda*, zbornik, Konzorcij sotrudnikov, Trst, 1952, str. 3.

2 Prav tam, str. 4.

Platnica knjige *Nova tlaka slovenskega naroda* iz leta 1959 (levo); Martin Jevnikar in Franc Jeza v Društvu slovenskih izobražencev (zgoraj).

darstva, je zavzelo v letih po drugi svetovni vojni zaradi odprave zasebnega lastništva v industriji in trgovini **neverjeten** obseg, ki mu v tako sistematični in hkrati hinavski obliki težko najdemo primer v svetovni zgodovini.³ Glede kulture pa takole: „Močno se je znižal v Sloveniji v povojnem času kulturni standard. Slovenski človek nima sredstev, da bi kupoval knjige (...).“⁴ Politično je Jeza v enem od zanjih poglavij prišel do naslednje ugotovitve: „Danes je KPJ nosilec srbske hegemonije, kot sta bili pred vojno JNS in JRZ, ker se koristi partije in srbskega hegemonističnega nacionalizma kljub ideološkim razlikam stvarno krijejo.“⁵

Na študijskih dneh Draga leta 1969 je Jeza prvič javno spregovoril o potrebi po slovenski državi, ki se je uresničila dobri dve desetletji zatem, a je sam ni ugledal, saj se je njegova življenjska nit pretrgala le sedem let pred tem epohalnim dogodkom. Tako je leta 1969 dejal v svojem predavanju z naslovom *Kakšno pot naj izbirajo Slovenci za čimboljšo mednarodno uveljavitev*: „Hoteč se izraziti čimbolj na kratko, bi dejal, da se moramo Slovenci čutiti kot narod, ki ima vso pravico do popolne suverenosti in neodvisnosti. Kot tak narod bi morali imeti lastno državo, ki bi bila mednarodno priznana, imeti bi morali svoj glas v

Združenih narodih, da bi enakopravno z večjimi in z manjšimi narodi soodločali o mednarodnih problemih.“⁶

Svoje politično delo je Franc Jeza nadaljeval tudi v sedemdesetih letih, ko je v zdomskem tisku, predvsem v kanadski Slovenski državi ter argentinski Smeri v slovensko državo, izšla kopica njegovih besedil o potrebi po umiku Tita z oblasti, demokratizaciji jugoslovanskega prostora in postopnem osamosvajanju Slovenije. Lastno politično misel je malo pred smrtjo leta 1983 sklenil v zborniku z naslovom *Neodvisna Slovenija* (pred tem so izšli še *Alternativa*, *Inicijativa*, *Demokracija* in *Akcija*), v katerem je zapisal besede, ki so danes po zaslugi hčerke Eveline vklesane v kraškem kamnu njegovega nagrobnega spomenika v Komnu: „*Slovenija mora postati dežela svobodnih in vedrih ljudi. Če to nismo mogli biti mi, ljudje starejših generacij, naj postanejo to nove, mlade slovenske generacije. Neodvisno in demokratično Slovenijo hočemo ustvariti predvsem zanje.*“⁷

Če bi se omejili samo na politiko, bi seveda v tem uvodnem besedilu ne podali prave podobe Franca Jeze. Po njegovi smrti je leta 1985 Goriška Mohorjeva družba izdala zbirko njegovih spominov iz medvojne časa, ko je bil zaprt v

3 Franc Jeza, *Nova tlaka slovenskega naroda*, samozaložba, Trst, 1959, str. 9.

4 Prav tam, str. 74.

5 Prav tam, str. 109.

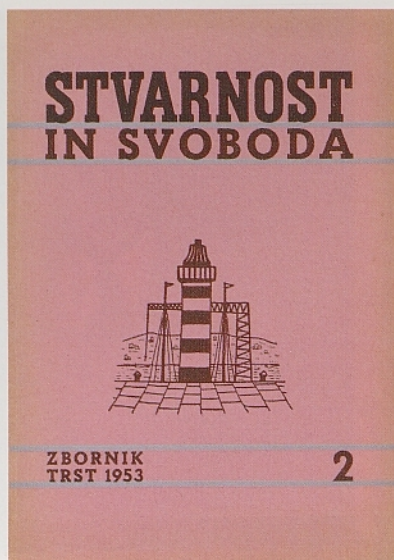
6 Franc Jeza, *Kakšno pot naj izbirajo Slovenci za najboljšo mednarodno uveljavitev*, v publikaciji *Slovensko usodo kroji mo vsi*, Mladika, Trst, 1971, str. 107.

7 N. N., *Franca Jeza o aktualnih problemih*, v zborniku *Neodvisna Slovenija*, samozaložba, Trst, 1983, str. 28.

nemških taboriščih Dachau in Überlingen, in sicer na podlagi zapisov V dachavskih blokih in Tekma s smrtjo, ki jih je objavljala tednik Novi list. Takole Jeza piše potem, ko je ob neki priložnosti spoznal tudi človeško podobo nemškega naroda: „Sovraštvo do celotnega nemškega rodu je v nas kar nenadno, kot po čudežu, popustilo v svoji silovitosti in začeli smo se spet zavedati, da tudi Nemci niso vsi enaki. Po dolgem času mi je prišlo na povratku v taborišče spet na misel, da sta Nemca tudi Thomas in Heinrich Mann, ki živita zdaj nekje v begunstvu.“⁸

Za njegovo življenjsko delo je leta 1981 prejel literarno nagrado Vstajenje za zbirko kratke fantastične proze *Nevidna meja*, ki je leto poprej izšla pri Goriški Mohorjevi družbi. Iz začetka istoimenske povesti smo izbrali utrinek, ki je močno avtobiografski: „V baru je bilo toplo in prijetno. Z užitkom je potegnil vase vonj vroče kave in izmenjal nekaj šaljivih besed z ljubko točajko rožnatih lic. Nato se je odpravil proti avtobusu, ki je razsvetljen čakal na drugi strani trga. V njem je že sedelo kakih deset ljudi, med njimi profesor Mauser, zatopljen v branje revije, katero si je držal tik pred kratkovidnimi očmi. Vedel je, da ga bo skušal takoj zaplesti v živo politično diskusijo.“⁹

Pregled seveda ne bi bil popoln, če ne bi med drugim gradivom omenili še dveh Jezovih romanov, ki sta izšla v šestde-

setih oziroma sedemdesetih, in sicer *Smrt v pomladi*, v katerem Jeza opisuje predvojno in medvojno življenjsko pot mladega študenta, ki se pridruži partizanom, ter *Moč ljubezni*, katerega zgodba je postavljena v čas naselitve Slovencev na današnje narodnostno ozemlje. Tako se glasi njen začetek: „Že odkar je skopnel sneg, je potovalo slovensko krdelo po stari rimski cesti, ki je peljala iz nižinske Panonije proti Italiji. Med ploščami, s katerimi je bila tlakovana, je poganjala sočna zelena trava, da je bilo živino težko spraviti naprej.“¹⁰

Pred dobrim letom si je Franc Jeza končno začel utirati pot tudi v matično domovino. Njegova rojstva občina Hajdina je ob sodelovanju Jezove hčerke Eveline in drugih podpornikov leta 2010 izdala zbirko kratke proze Franca Jeze z naslovom *Zakasnela pomlad in druge kratke zgodbe*, ki jih je uredila Vojka Havlas in ki so izhajale po večini v Novem listu in re-

viji Mladika.

Marsikaj je bilo o Jezi povedanega deset let po njegovi smrti, ko sta Društvo slovenskih izobražencev in Krožek za družbeno-politična vprašanja Virgil Šček organizirala simpozij o njem. Časnikar Drago Legiša, sicer tudi dolgoletni urednik tednika Novi list, pri katerem je Jeza sodeloval že od njegovega samega nastanka, je ob tej priložnosti citiral besede italijanskega politologa Ernesta Gallija della Loggie: „Za strastjo politika, takega politika, ki hoče doseči nekaj več od mesta v parlamentu, mora stati ideja. Ta ima namreč opraviti s sugestijo srca in domišljije, z upom, s snovjo, iz katere so narejene sanje.“ Ali ni to kot nalašč napisano za Franca Jezo? Da, naš Jeza je bil tudi politik.¹¹

Boris Pahor, katerega pričevanje o Jezi bomo objavili v naslednji številki Mladike, pa je na simpoziju Kultura in politika, ki je potekal na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti 22. in 23. marca 2007, ob sklepu svojega posega dejal: „A predvsem pišem te vrstice o njem, ker je prav, da Franc Jeza prej ali slej najde svoje mesto v državi, ki je vanjo veroval in čutil kot življenjsko nalogo, da to vero posreduje celi narodni skupnosti.“¹²

(dalje prihodnjič)

8 Franc Jeza, *Spomini iz taborišča*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1985, str. 214.

9 Franc Jeza, *Nevidna meja*, povest iz daljne prihodnosti, v publikaciji *Nevidna meja*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1985, str. 5.

10 Franc Jeza, *Moč ljubezni*, Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1967, str. 5.

11 Drago Legiša, *Franca Jeza politik ali ne*, v publikaciji *Zbornik simpozija o Francu Jezi*, Goriška Mohorjeva zadruga, Gorica, 1995, str. 66.

12 Boris Pahor, *Franca Jeza kot zamolčani disident*, v zborniku *Kultura in politika* (ur. Mateja Jančar), Inštitut dr. Jožeta Pučnika, Ljubljana, 2007, str. 120.

Tatjana Rejec

TIGR na razpotju leta 1930: streljati ali ne streljati? In nekaj malega o tigrovstvu Filipa Terčelja (II. del)

Rejec je v taktiko bojevanja uvedel pojem »smotrno nasilje« in zanj pridobil tudi Zele-
na. Atentati so ostali v načrtu samo za take osebnosti, kot sta bila glava fašizma Mussolini in Emilio Grazioli, glavni fašistični oblastnik v Julijski krajini. Do uresničitve teh načrtov sicer ni prišlo, oba pa sta se zavedala, da so bili trenutki, ko jima je »smrt dihala za ovratnik«. Skratka, TIGR je po Rejčevem konceptu deloval predvsem politično. Druga faza TIGR-a po letu 1930 je bila bolj premišljena, bolj politična, tako imenovanega terorizma ni bilo več. Mladostne, viharne dobe ni bilo več. TIGR je, kot pravi Rejec, postal zrelo vsenarodno osvobodilno gibanje Primorcev.

V mesecih po Rejčevem umiku pa so za njim pribežali še drugi aktivni tigrovci, zlasti številni v času aretacij pred Bazovico spomladi 1930. Število političnih in akcijsko angažiranih pribežnikov se je tako večalo iz meseca v mesec in vsi so hoteli sodelovati pri organizaciji vsak s svojimi načrti in idejami in so tvorili širši, posvetovalni odbor TIGR-a. Hkrati pa so bili prisiljeni poiskati si službo, da so lahko preživeli in so se sčasoma razkropili po vsej državi ter tako odpadli.

Kaj kmalu so ugotovili, da zahteva delo v organizaciji celega človeka in enotno vodstvo. Tako so po dolgih debatah – kot pravi Rejec – razpustili širši odbor, kolikor ni že sam prej razpadel zaradi poklicne zaposlenosti svojih članov. Prišli so do spoznanja, da so za ta posel primerni ljudje, ki se ukvarjajo samo z organizacijo, ki jim je to delo poklic, nevaren poklic, živijo zato samo zanj, ostanejo samski in si ne ustvarijo družine, ampak posvetijo vse svoje umske in fizične moči boju slovenske manjšine na Primorskem za ohranitev njene identitete. Oba, tako Zelen kot Rejec, sta računala, da bosta v tem boju slej ko prej izgubila življenje.

Da se je TIGR v začetku leta 1931 odpovedal streljanju na fašiste, potrjuje tudi Drago Žerjal v svojih

Spominih in razlagah iz leta 1990, ko to spremembo v taktiki bojevanja, enako kot že omenjeni Stanko Petaros, ne razume in jo zato napada. V teh spominih je na splošno marsikaj vprašljivega, saj gleda na TIGR z očmi kasnejšega borca-funkcionarja, ki je opravljal zaupne posle v času NOB-ja. To njegovo negativno stališče do vodstva TIGR-a je še bolj izrazito v izjavah, ki jih je dajal zgodovinarici Kacinovi leta 1984. Just Godnič je trdil, da je Žerjal po begu v Jugoslavijo prenehal sodelovati, ker je dobil službo.

Je pa ob organizaciji vedno obstajal širok krog simpatizerjev in so take posameznike včasih prosili za kakšno uslugo zaradi kakšne njihove specifične sposobnosti, ne da bi imel zaproseni vpogled v delo

Danilo Zelen iz Senožeč (1907 – 1941) v bohinjskih hribih.

organizacije in pogosto sploh ni razumel, za kaj gre.

V zvezi s širšim odborom so imeli največ težav z Ivom Višnjevcem iz znane zavedne tržaške družine, ki je hotel delati po svoje. Zato je imel svoj odbor, dokler ni dobil službo nekje na Štajerskem. To je iz italijanskih arhivov razbrala tudi Kacinova, ko omenja Rudolfa Milost, pripadnika krščanskosocialne Terčeljeve skupine. Milost je prišel leta 1931 v Slovenijo in ga je Višnjec povezal s funkcionarjem obveščevalne službe Dravske divizije Ožegovićem, da bi zanj zbiral podatke v Italiji. Iz prikaza Kacinove o Milostu je razvidno, da je povsem neizkušen padel v italijanske mreže in bil prisiljen hkrati sodelovati tudi z Italijani. V zvezi z njim je Kacinova dodala v svoji drugi izdaji iz leta 2008 sicer istega besedila iz leta 1990 stavek, da je bil Milost povezan tudi z jugoslovanskim obveščevalcem Simončičem in s tigrovcem Zelenom¹ in se čudi, da Milost ni omenil Rejca pri kasnejših italijanskih zaslišanjih v Vidmu. Kot sem že dejala, je Višnjec leta 1931 delal po svoje, brez TIGR-a in je tako naravno, da Milost Rejca ni omenil Italijanom. Pač pa je Rejec potrdil predvojne stike z Darkom Šuligojem iz Terčeljevega kroga, s katerim vem, da je po vojni prijateljeval še iz starih časov, ko sta skupaj s Černigojem obesila žalno zastavo na goriški stolnici ob smrti nadškofa Sedeja. O Terčeljevih zvezah s TIGR-om bo govor nekoliko kasneje.

Vladimir Simončič-Vlastja pa je poglavje zase. Rodil se je leta 1911 v Gorici kot sin železničarja in je otroška leta preživel v Gorici in Trstu, po letu 1918 pa v Ljubljani in Beogradu, kjer je končal voj-

Lipe Kosec.

no akademijo. Kot poklicni oficir, brez zvez s Primorsko, je služboval v Ljubljani do leta 1937, ko je bil po opravljenem tečaju za obveščevalca dodeljen Branku Plhaku pri obveščevalni službi Dravske divizije v Ljubljani. Sodeloval je samo z Danilom Zelenom; zato Rejec in Godnič sploh nista vedela zanj, oba sta mi izrecno zatrdila, da nista poznala Simončiča. Enkrat v sedemdesetih letih mi je namreč Rejec omenil, da mu je neki fotograf Simončič, ki je pred vojno delal s Plhakom in poznal Zelena, po tretji osebi poslal pozdrave, da ga pa on – Rejec – ne pozna. To mi je potrdil sam Simončič, ko sva se srečala na Zelenovem simpoziju v Senožečah leta 1991. Kaže, da je bil Simončič človek, ki je čutil veliko potrebo po samouveljavitvi. Tako se je po osamosvojitvi Slovenije izdajal za velikega tigrovca. Kako malo je vedel o TIGR-u, se vidi tudi iz dejstva, da je konec devetdesetih let v Žirovskem ob-

časniku² zapisal, da je on leta 1940 predlagal organizaciji ime TIGR.

Simončič in Zelen sta se torej lahko poznala šele po letu 1937, morda po izbruhu vojne leta 1939, zagotovo pa na Sušaku leta 1940. Obveščevalna služba Dravske divizije je namreč imela tam ekspozituro II. reda in kaže, da so tja poslali Simončiča. Zelen se je občasno zadnja leta pred napadom na Jugoslavijo umaknil na Sušak in v njegovo okolico, kjer je bil občasno tudi Godnič, ko je bilo v Ljubljani zanju prenevarno. Dr. Čermelj v svojih spominih omenja njun obisk na Rabu poleti 1960, ko je tam letoval s svojo družino. Iz tiste dobe je tako imenovana »zadnja fotografija Danila Zelena«, ki jo je posnel Simončič in z njo na veliko mahal na Zelenovem simpoziju kot dokaz svojega tigrovstva.

Simončič se je po vojni preživel kot poklicni fotograf in skušal s fotografijami dokazati svoje tigrovstvo. Ni pa bil edini, ki se je po Rejčevi smrti, zlasti pa še po osamosvojitvi Slovenije, izdajal za tigrovca. Tak tipičen primer je tudi Filip Kosec, ki je pred letom 1930 enkrat ali dvakrat v tigrovski organizaciji in pod tigrovskim vodstvom spremljal tigrovce čez mejo, potem pa nikoli več. Rejec ga je imel za orjunaša, nikakor ne za tigrovca, kot mi je to večkrat omenil, ko sva se menila o njem. Res pa je po vojni z Rejcem prijateljsko občeval, kadar sta se enkrat ali dvakrat na leto srečala na cesti, se z njim pogovarjal o politiki in, kot je razvidno iz arhiva, o vsem redno poročal Udbi. Če se nista videla delj časa, pa je prišel tudi k nam na dom na pogovor. To je počenjal, da se je odkupil Udbi, da ga niso

¹ 2008, str. 209.

² Žirovski občasnik. Revija za vsa vprašanja na Žirovskem. Brez datura. Letnik XI, št. 17.

Mladi Sloveniji

*Minili veki so pričakovanja ...
Lok zgodovine naše je v zenitu,
A žar krvi tli v jutranjem razsvitu,
Dopolnjena vsa bridka so spoznanja.*

*Imeli smo te, mila Karantan'ja,
Sloveli smo v Evrope ranem svetu,
Ljubeče sanjali o davnem mitu,
Odkar beseda naša se oznanja.*

*V viharjih časov v narod smo zoreli,
Edinost v sili združila hotenja,
Nikdar usode svetle ne živeli.*

*In danes slutimo sadove vrenja ...
Jutranjo pesem bomo si zapeli
In nov se čas zdaj narodu spočenja.*

(Spisal na dan rojstva svoje države
Marjan Ozvald)

po vojni kot bivšega pomembnega orjunaša zaprli in obsodili na večletno ječo. Kosec kot eden vodilnih orjunašev je bil za Udbo glavni informator za vsa leta legalnega in ilegalnega delovanja Orjune. O TIGR-u je vedel malo in še marsikaj tega je po svoje tolmačil. Ko bere človek njegova zasliševanja, ima vtis, da uživa v pripovedanju. Ko je Kosec v svojem stotem letu umrl, ga je povojno društvo za negovanje tradicij TIGR-a s Karlom Kocjančičem na čelu pokopalo z vsemi častmi velikega tigrovca. Tudi v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu je označen kot tigrovec, v njegovem v leksikonu objavljenem življenjepis pa ni niti enega podatka, ki bi upravičeval to oznako.

Kosec je že iz predvojnih časov poznal tudi Justa Godniča in mu je septembra 1941 vzpostavil zvezo s partizani, saj se je zanimal za to in vtaknil svoj nos v vsako ilegalo. Kosec torej kot star znanec in Simončič sta se nekaj let pred Godničevo smrtjo najavila pri Godniču na obisk, polna daril. Seveda so se skupaj slikali v znak starega tovarštva. Godnič je takrat videl Simončiča prvič in zadnjič, saj ju po tem obisku – kot mi je kasneje povedal Just – nikdar več ni bilo

Vladimir Kos

Pomladanja

*Zakaj si pomlad si kimono nadela
s cveticami maja, s smaragdi brsti?
Zakaj si potoke učiti začela,
kako naj pojo, da še gozd se zbudi?*

*Pomlad, ti si dobra: se petka spominjaš,
ko Božji nam Sin Svojo Mamo je dal
v ljubezen, da prte družinske razgrinja,
kjer On bo med nami odslej praznoval.*

*Do vseh si, Marija, ljubeča Marija!
Predala Ti Sinova želja je svet:
kot mama ga Tvoja skrbljivost ovija,
v usodo cvetov Ti uprt je pogled.*

*Kajne, si zato si kimono nadela
s smaragdi brsti in s safirjem neba,
in s sonca poljubom na ranah Razpela,
in z zvezdami, ki jih gostuje tema.*

*Zato, ker od tiste vstajenske resnice
je svet naš v nebeški pribit zemljevid.
Čuj, vigred, povabi h koncertu vse ptice
pa murne, a vsak naj ostane jim skrit ...*

*Vstajenjska resnica uči nas modrosti,
modrosti ljubezni, modrosti veselja,
modrosti trpljenja v Njegovi prostosti –
potem ne boš, vigred, umrla od želja.*

h Godniču na spregled. Godničev sin, ki se v deških letih za časa očetovega življenja ni prav nič zanimal za očetovo tigrovstvo, je ob izidu moje knjižice o njegovem očetu iz leta 1997³ brez moje vednosti v njej objavil to sliko kot znak starega tovarštva iz tigrovskih časov. Tudi tako se dela zgodovina ...

(dalje prihodnjič)

3 Rejec T., Just Godnič (1908–1990). Tigrovski borec za osvoboditev Primorske. 1997.

»Knjiga na knjigo ... pesem«

Oddelek za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Koper Univerze na Primorskem (UP FHŠ) razpiše literarni natečaj za najboljšo izvirno hrbtno pesem.

Če se želite tudi sami preizkusiti v novi obliki pesnjenja,

1. stopite h knjižni polici. Ko stojite pred kopico barv in črk, se s pogledom sprehodite po knjižnih hrbtih in naslovih.
2. Izberite knjige oziroma naslove na hrbtih, ki vas pritegnejo.
3. Izbranim naslovom primešajte nekaj navdiha in domišljije. Knjige nanizajte drugo vrh druge tako, da se naslovi na knjižnih hrbtih povežejo v verze in izoblikujejo pesem.
4. Posnemite fotografijo knjižnih hrbtov. Dobili boste hrbtno pesem!

Fotografijo hrbtno pesmi s svojim imenom in priimkom ter seznamom knjig (imenom avtorja, naslovom, letnico in založbo), ki ste jih uporabili pri njeni sestavi, pošljite na elektronski naslov hrbтна.poezija@gmail.com. Vaša hrbtna pesem bo anonimno objavljena na Facebookovi strani »Hrbtna poezija«, kjer bodo zanjo lahko glasovali tudi vaši prijatelji, znanci in neznanci.

Najboljšo hrbtno pesem bo izbrala strokovna žirija v sestavi: urednik Andrej Hočevvar, doc. dr. Marcello Potocco, in raziskovalka Maja Smotlak. Podeljena bo tudi nagrada za najboljšo hrbtno pesem po izboru občinstva.

Najboljši hrbtni pesmi bosta nagrajeni s knjižno nagrado, avtorja oziroma avtorici pa povabljeni k predstavitvi v okviru spremljevalnih dejavnosti na simpoziju Slovenska medkulturna neoavantgarda - poezija in svet Tomaža Šalamuna, ki bo potekal od 19. do 21. oktobra na Fakulteti za humanistične študije Koper.

Hrbtna pesem naj bo napisana v slovenščini. Rok za oddajo pesmi je 30. september 2011. Avtor s poslanim delom dovoljuje objavo pesmi na Facebookovi strani »Hrbtna poezija« in v publikacijah UP FHŠ.

POD ČRTO

PRAVICE MANJŠIN

Pripadniki manjšin imajo ponavadi dokaj razvit čut solidarnosti do drugih manjšin in se tudi zanimajo za njih položaj in dosežene pravice. Radi primerjajo svoje stanje z drugimi tudi zato, ker bi se radi izenačili z drugimi, če so ti dosegli višjo raven. Tako imamo Slovenci v Italiji ponavadi zelo odprte oči za pravice, ki jih pripadniki avstrijske manjšine uživajo na Južnem Tirolskem, pri tem pa pozabljamo, da so oni pravzaprav večina na svojem teritoriju. Prav tako nas preseneča vidna dvojezičnost, ki jo je dosegla italijanska manjšina v Sloveniji in pri tem pozabljamo, da jo je pravzaprav dedovala od nekdanje socialistične Jugoslavije, kjer je režimu šlo predvsem za to, da si zagotovi politično-idejni konsenz, ker mu je bil nacionalni čut deveta briga. Temu je tudi krivo, da se Slovenci v matici tako malo zanimajo za rojake zunaj meja svoje države in da jih tudi malo briga njih usoda. Manjšinci tudi radi primerjamo ravnanje raznih državnih institucij z manjšinami, ki so jih zgodovinske okoliščine vključile v njihove državne

meje. Zdi se nam, da Italija popušča močnim (Južnim Tirolcem), a je brezobzirna do šibkejših (Slovencev). Tako je na primer Rim skoraj boječe opozoril deželno upravo v Bocnu, da vendarle ni prav postavljati samo enojezične (nemške) turistične table za krajevne toponime, istočasno pa nam šestdeset in več let po drugi svetovni vojni ne privošči dvojezičnosti, do katere imamo pravico. Vse je pač odvisno od krajevnih uprav. Tržaška pokrajina je sicer lani dala slovenski napis na svoj sedež, šele letos, teden dni po volitvah, so začeli nameščati dvojezične napise na pokrajinskih cestah. Istočasno pa smo na Koroškem priča sramotno mučnemu dogovarjanju o minimalnem številu slovenskih krajevnih napisov. Klestenju ni bilo ne konca na kraja, končno so uprizorili še nespodoben referendum in zaključili z robotnim osebnim napadom na predsednika NSKS Zdravka Inzka, ki je zavrnil kompromisni predlog o dvojezičnih napisih. Njemu gre naša manjšinska solidarnost. Na žalost je spet prišla na dan neenotnost v manjšinskem predstavnishvu.

Množični morilec iz Trsta

Pri založbi Beit v Trstu je izšla obsežna knjiga *Il nazista di Trieste, Vita e crimini di Odilo Globocnik, l'uomo che inventò Treblinka* (Nacist iz Trsta, Življenje in zločini Odila Globočnika – človeka, ki si je omislil Treblinko). Posvečena je v Trstu rojenemu množičnemu nacističnemu morilcu Odilu Lotharju Globočniku (1904–45), ki je bil nazadnje na čelu nemških policijskih in esesovskih sil v Operacijski coni Jadranskega primorja (z izjemo »Ljubljanske pokrajine«).

Najprej opombi.

Svojevrstno je v knjigi in v predstavitvenih člankih v italijanskem tisku opazovati dosledno rabo slovenske črke »č« v njegovem priimku, čeprav se v vsakodnevnem poročanju malokomu »zapiše« ... Dr. Tone Ferenc, ki je bil naš najboljši poznavalec nacističnega represivnega aparata na našem območju, je dosledno pisal »Globocnik«, tudi v razpravi, ki je v italijanskem prevodu objavljena v tej knjigi in v kateri so mu krvnika zapisali s črko »č«!

Kot avtor je naveden Siegfried J. Pucher, ki je z disertacijo o Globočniku diplomiral v Celovcu, njegovo delo pa je leta 1997 v nemščini in s predgovorom prof. Karla Stuhlpfarrerja izdala založba Drava v Celovcu z naslovom »--- in der Bewegung führend tätig«, Odilo Globocnik - Kämpfer für den »Anschluß«, Vollstrecker des Holocaust (»Vodilno dejaven v gibanju«, Odilo Globocnik – borec za priključitev Avstrije Tretjemu rajhu, izvajalec holokavsta).

Nikjer ni v italijanski izdaji rečeno, ali gre zdaj za celoviti prevod Pucherjeve knjige, ali pa je, kot kaže, njegova pomembna študija le osnova tržaške knjige o Globočniku, ki ob Pucherjevi prinaša še vrsto zanimivih izvirnih ali že objavljenih razprav in pričevanj drugih avtorjev ter dragocenega fotografskega gradiva. Kdo je za to poskrbel? Manjka torej kaka opomba ali spremna beseda. V njej bi morali tudi zabeležiti, da je po Pucherju leta 2004 izšla v ZDA 439 strani debela in zelo dokumentirana knjiga Odilo Globocnik, Hitler's Man in the East (Odilo Globocnik, Hitlerjev človek na vzhodu), ki jo je napisal v Avstraliji živeči časnikar Joseph Poprzeczny, ki Trstu in Globočnikovemu koncu sicer namenja le zadnja tri izmed 20 poglavij, glavnina pa je posvečena njegovim grozljivim morilskim podvigom na Poljskem, Pucherja pa veliko navaja. Leta 2007 pa je v Londonu izšla še knjiga Berndta Riegerja Creator of Nazi Death Camps, The Life of Odilo Globocnik (Ustanovitelj nacističnih taborišč smrti, Življenje Odila Globocnika).

Te opazke pa seveda ne zmanjšujejo vsebinskega pomena in koristnosti publikacije založbe Beit v italijanskem prostoru.

Knjiga ima poleg tega kot priložo zgoščenko s 53 minut dolgim dokumentarcem La Risiera di San Sabba, Storia segreta di un lager italiano (Rižarna pri Sv. Soboti, Tajna zgodba o taborišču v Italiji). Lani ga je za The Movie Company pripravil Andrea Prandstraller. Gre za zelo korektno predstavitev polpretekle zgodovine Trsta in zaledja, nemške okupacije, nacistične represije in Globočnikove vloge v njej, značilnosti in grozot Rižarne ter procesa o zločinih v Rižarni, ki ga avtor pravično vrednoti. V dokumentarcu nastopajo zgodovinarji in pričevalci, tudi slovenski, na ogled pa so še dragoceni posnetki intervjuja s takratnim preiskovalnim sodnikom Sergiom Serbom in pa značilnih delov kazenske obravnave, ki jo je vodil sodnik Domenico Maltese.

ANTON NOVAČAN NA SPLETU

S 1. julijem je gospod Štefan Rutar iz Cerknega po petih letih končal širjenje svojega bogatega domoznanskega in kulturnega spletišča (www.rutars.net).

V zadnjem obdobju je na njem posebno pozornost posvetil pisatelju in politiku Antonu Novačanu.

Kdo bi si mislil

Ameriški profesionalni košarkar se je hotel predstaviti italijanskim športnim oblastem kot igravec z izvorom v Evropski zvezi. Priskrbel si je slovenski potni list, a so mejni organi ob prihodu ugotovili, da je ponarejen. Kdo bi si pred dvajsetimi leti predstavljal, da bodo Američani ponarejali slovenske potne liste.

MARTA JAKOPIČ KUNAVER

MARTA JAKOPIČ KUNAVER
Cvetoče mesto - The blooming town

Na koncu knjige so predstavljeni tudi njena večja zunanja dela in realizacije (mašni plašči, barvna okna, cerkve in kapele).

Založba Družina je v začetku tega leta izdala razkošno monografijo o slikarki Marti Jakopič Kunaver z naslovom *Cvetoče mesto - The Blooming Town*. Delo je uredil Andrej Doblehar. Poleg lepih barvnih reprodukcij vsebuje knjiga intervju z umetnico in zapise o njenem slikarskem delu izpod peresa Milčka Komelja, Marijana Tršarja, Janeza Mesesnela, Tarasa Kermaunerja, Ivana Štuheca, Matēja Metlikoviča in drugih.

UMRLI STA MARIJA IN MARTA FINK

V Buenos Airesu je 27. aprila preminila kulturna delavka Marija Fink Geržinič. Bila je vdova po šolniku, publicistu in uredniku prof. Alojziju Geržiniču. Rodila se je 18. julija 1922 v Litiji. Še pred odhodom v emigracijo ob koncu vojne je v Ljubljani s sestrama kot prvi sopran prepevala v priljubljenem Tercetu sester Fink, ki je veliko nastopal na radiu.

V Argentini sta dolgo nastopala tako Tercet sester Fink kot Kvartet Fink, v katerem je bil še brat Božo, rad pa ga je ob klavirju spremljal prof. Geržinič. Kvartet je pri Slovenski kulturni akciji izdal tudi veliko ploščo. V Argentini je rajna Marija Fink Geržinič tudi poučevala slovenščino na slovenskih sobotnih tečajih, veliko moči pa je kot dirigentka posvečala nekdanji dobro uveljavljeni Vokalni skupini Karantanija.

Dne 28. junija je ravno tako v Buenos Airesu preminila še njena sestra in članica terceta ter kvarteta Marta Fink.

UMRL JE ZGODOVINAR BOGDAN NOVAK

V Sylvanii pri Toledu (Ohio, ZDA) je 1. februarja umrl zgodovinar, zaslužni profesor zgodovine Srednje Evrope tamkajšnje univerze in eden največjih poznavalcev »tržaškega vprašanja« Bogdan C. Novak.

Rodil se je 9. oktobra 1919 v Ljubljani, kjer je leta 1944 diplomiral iz prava. Kot politični begunec je bil v letih 1945-51 učitelj in profesor na Goriškem in Tržaškem. Zaradi službe je leta 1947 kot privatist maturiral na učiteljskišči v Gorici, po izselitvi v ZDA (sept. 1951) pa je ob fizičnem delu in poučevanju diplomiral (1955) in doktoriral (1961) iz zgodovine v Chicagu.

Leta 1961 je postal asistent na University of Toledo, nakar je tam napredoval v pridruženega (1965) in rednega profesorja (1970). V pokoj je stopil leta 1989, vendar je še dve leti predaval.

Njegova najbolj znana študija je *Trieste 1941-1954, The Ethnic, Political and Ideological Struggle*, ki je večkrat izšla tudi v italijanskem prevodu. O tržaškem vprašanju, kot tudi o drugih temah je veliko pisal tudi za zdomski in zamejski tisk. Nazadnje je pri Družini v Ljubljani leta 2004 izdal študijo *Pater Kazimir Zakrajšek*. Dejavni je bil v več strokovnih združenjih ter med vodilnimi člani Society for Slovene Studies.

Priznanje za Bogdana Groma

Slovenski predsednik Danilo Türk je slikarju, kiparju in ilustratorju Bogdanu Gromu podelil in nato 28. junija v New Yorku osebno izročil zlati red za zasluge (foto Damira Maričić Erdenberger).

Umetnik, ki se je rodil v Devinščini pri Proseku leta 1918, ustvarja v ZDA že od leta 1957, ohranil pa je tesne vezi s Trstom in Slovenijo. Odlikovanje je prejel za ustvarjalni opus in kot »ambasador odličnosti slovenske kulture«.

Ravno 26. junija so v razstavnih prostorih Martin Hicks Gallery (Belskie Museum of Art & Science) v Closterju (New Jersey) po treh tednih zaprli Gromovo retrospektivno razstavo, ki je nudila vpogled v 70 let njegove ustvarjalnosti.

UMRL JE SAMO RESNIK

Dne 9. aprila je po dolgi bolezni in v pomanjkanju umrl pesnik in kulturni ter javni delavec Samo Resnik. Rodil se je 15. oktobra 1962 in bil samosvoja, za nekatere sporna osebnost. Svoja zadnja dela je objavljala v reviji in pri založbi 2000, nekaj malega je poslal v objavo tudi naši reviji Mladika.

Kot študent biologije in fizike je v 80. letih postal urednik mariborske študentske revije Katedra, kasneje pa je prevzel mesto urednika ljubljanske Tribune in Časopisa za kritiko znanosti. Zaslugo je imel, da je Katedra objavila esej Spomenke Hribar Krivda in greh, s katerim se je po Kocbekovem intervjuju v matici pričela odkrita javna razprava o povojnih pobojih. Objavljala in prevajala pa je tudi druga pomembna dela, zaradi česar je bil sodno preganjan. Bil je med ustanovnimi člani Slovenske demokratične zveze in aktivist slovenske pomladi, vendar je bil do nadaljnjega razvoja dogodkov in ljudi v Sloveniji zelo kritičen.

Kar zadeva literarno ustvarjanje Sama Resnika, je treba vsaj omeniti, da je leta 2003 izdal roman Dotiki, leta 2005 pesniško zbirko Prijaznemu dvomu in leta 2009 zbirko pripovedi ter esejev Odpirati okna – včeraj, danes in jutri.

RAZKRIVANJE PRETEKLOSTI

Mohorjeva iz Celovca je izdala dve novi zanimivi deli o naši polpretekli zgodovini.

Borut Rutar je napisal novo študijo o tigrovcih Krik mačeh (o poskusu atentata na Mussolinija v Kobaridu), Silvin Eiletz pa novo knjigo na podlagi ruskih arhivov Pred sodbo zgodovine (o Titovem delovanju v Sovjetski zvezi, njegovih odnosih s Stalinom in pripravah na komunistični prevzem oblasti v Jugoslaviji).

UMRL JE ROBERT BIRSA

V Trstu je 11. maja, star 100 let, umrl bivši podjetnik in narodni delavec Robert Birska. Rodil se je 12. marca 1911 v Braniku, sredi 30. let prejšnjega stoletja pa se je naselil v Trstu. Pod fašizmom je podpiral organizacijo TIGR in narodne dejavnosti, zato je bil večkrat zaprt v Trstu in Gorici ter v konfinaciji v Abrucih. Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske ga je leta 2004 odlikovalo.

SAZU

Člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti so 5. maja volili novo vodstvo in člane. Za predsednika je bil potrjen akademik Jože Trontelj. Podpredsednika sta akademik Tadej Bajd (za področje naravoslovja, tehnike in biomedicine) in akademik Marko Marijan Mušič (za področje humanistike, družboslovja in umetnosti). Glavni tajnik bo še naprej akademik Andrej Kranjc.

Novi izredni člani so postali: v razredu za zgodovinske in družbene vede prof. dr. Jože Mencinger, v razredu za naravoslovne vede prof. dr. Boris Sket in v razredu za umetnosti prof. dr. Milček Komelj. V redne člane pa so napredovali akademiki Črtomir Zupančič (razred za matematične, kemijske in tehniške vede), Stanko Kristl in Zorko Simčič (oba v razredu za umetnosti).

Novi dopisni člani so: v razredu za zgodovinske in družbene vede prof. dr. Marija Wakounig, v razredu za filološke in literarne vede prof. dr. Martin Dimnik, v razredu za matematične, kemijske in tehniške vede prof. dr. James F. Scott, v razredu za naravoslovne vede prof. dr. Denis Noble in v razredu za umetnosti prof. dr. Tonko Maroevič.

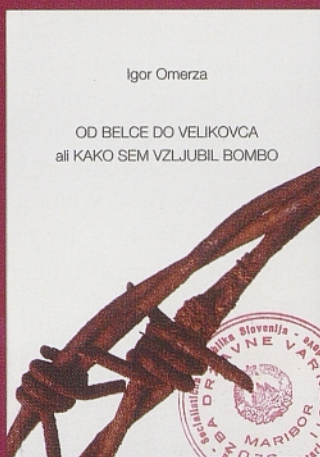
UMRLA JE MARA DEBELJUH POLDINI

Po hudi bolezni je 13. maja preminila v Trstu prevajalka in publicistka Mara Debeljuh Poldini. Rodila se je 13. marca 1944 v Trstu in še kot študentka poučevala na višjih srednjih šolah v Trstu in Gorici. Nato je bila vse od leta 1969 do upokojitve prevajalka in tolmačka na tržaški Občini.

V mlajših letih je s članki in ocenami sodelovala z revijama Most in Umana, z Jadranskim koledarjem in drugimi publikacijami. Prevedla je nekaj strokovnih in leposlovnih del iz slovenščine v italijanščino.

UMRL JE JURIJ SLAMA

V Romjanu, kjer je živel zadnja leta, je 1. maja umrl časnikar in igralec Jurij Slama. Rodil se je 18. februarja 1933 v Trstu. Po maturi je študiral teologijo v Rimu, a jo je opustil in se zaposlil v javni upravi. Postal je nato časnikar in bil zadnja leta pred upokojitvijo vodja tiskovnega urada deželne sveta Furlanije Julijske krajine. Že kot srednješolec je začel sodelovati v Radijskem odru in mu ostal zvest več desetletij, igral je tudi za Slovenski oder, za Radio Trst A pa je napisal tudi več otroških oddaj, iger in novel.

UDBOVSKI ATENTATI NA KOROŠKEM

V Ljubljani so 1. junija predstavili novo delo odličnega raziskovalca naše polpretekle zgodovine in publicista Igorja Omerze Od Belce do Velikovca ali kako sem vzljubil bombo.

Knjiga na 385 straneh ima dva dela. Prvi opisuje življenje in nasilno smrt emigranta Janeza Topliška, ki se je leta 1963 namenil z orožjem zrušiti jugoslovansko diktaturo in vzpostaviti samostojno Slovenijo, drugi pa 13 bombnih atentatov na Koroškem v

Avstriji v letih 1972–79, zlasti zadnjega v Velikovcu, ki je bil najbolj odmeven in po svoje tragičen. Pri tem avtor podrobno analizira slovensko in jugoslovansko Udbo, njuno vlogo pri terorističnih dejanjih onkraj državne meje in usodo protagonistov.

Omerza, čigar objave, ki so za nekatere očitno neprijetne, so med drugim spodbudile omejevalne popravke slovenskega zakona o arhivih, a tudi njihovo izničenje na nedavnem ljudskem glasovanju, je lani začel predstavljati javnosti svoje izsledke raziskav v udbovskih in drugih arhivih z izredno uspešno študijo Edvard Kocbek, Osebni dosje št. 584.

Marko Snoj (levo); Neva Zaghet in letošnja prejemnica nagrade Vstajenje Alenka Rebula (na sredi); Giorgio Pilleri (desno).

Pred koncem sezone DSI

Sezona Društva slovenskih izobražencev je pred zaključkom imela na vrsti kar lepo število prireditev, ki jih je vredno zabeležiti. V ponedeljek, 4. aprila, so v Peterlinovi dvorani predstavili bogato monografijo o Edvardu Kocbeku, ki jo je napisal Andrej Inkret. Ob avtorjevi prisotnosti je delo predstavila časnica Alenka Puhar. Naslednji ponedeljek, 11. aprila, je bil gost DSI prof. Marko Snoj, predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in avtor Slovenskega etimološkega slovarja, ki je govoril o etimološki metodi in o problemih in pasteh etimološke znanosti. V ponedeljek, 2. maja, je odbor za nagrado Vstajenje podelil letošnjo nagrado Alenki Rebula za knjigo »Sto obrazov notranje moči«. Nagrajenko in njeno delo je predstavila prof. Neva Zaghet, za glasbeni uvod v večer je poskrbel Kvintet Fenix, nagrado pa je izročil podpredsednik Zadrugne kraške banke Adriano Kovačič. V ponedeljek, 9. maja, je bilo v Peterlinovi dvorani dolgo pričakovano srečanje z uglednim znanstvenikom tržaškega in slovenskega porekla dr. Giorgiom Pillerijem, ki je pred leti izdal pri Mladiki svojo knjigo spominov »Kramljanje o medicinski šoli«. Pri predstavitvi sta sodelovala avtorica uvodne besede v knjigo Käthe Grah in entomolog, prof. Matija Gogala s SAZU-ja. Večer pa je vodila Nadia Roncelli. Naslednji ponedeljek, 16. maja, je bil posvečen 150-letnici rojstva socialnega delavca in politika Luigija Faiduttija. O njem, ki je bil po materi Slovenec, o njegovem delu in težki usodi sta govorila zgodovinar Ferruccio Tassin in časnika Giorgio Banchig. V ponedeljek, 23. maja, sta DSI in Knjižnica Dušana Črneteta priredila okroglo mizo o preganjanju kmetov in o političnih uporih v prvih povojnih letih v Sloveniji, pri kateri so sodelovali zgodovinarji Jože Dežman, Irena Uršič, Mateja Čoh in direktor Mohorjeve v Ljubljani Martin Lisec. Pogovor je vodil Ivo Jevnikar. Zadnji ponedeljek v maju je bil posvečen knjigi »Nenavadne zgodbe Lipeta Kosca«, ki je pred kratkim izšla pri Mladiki. O knjigi in nenavadni osebnosti Lipeta Kosca so govorili avtorica Lida Turk, zgodovinarica Marta Verginella in časnika Saša Rudolf.

Zgodovinar Ferruccio Tassin, Giorgio Banchig in prof. Tomaž Simčič (levo); Nadia Roncelli, prof. Marta Verginella, Lida Turk in Saša Rudolf na predstavitvi knjige Lipeta Kosca (desno).

UMRLA JE ELVIRA CHIABAI

V Gorici je 16. maja umrla učiteljica in zborovodkinja Elvira Chiabai. V okviru župnije Štandrež je zlasti v letih 1956–93 vodila otroške in mladinske zборе, skrbela za druženje, izlete in letovanja mladih. Od leta 1962 je glasbo gojila še v otroških in mladinskih skupinah, ki so se zbirale na Placuti, kar sodi k začetkom sedanjega Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel.

Zaradi glasbenega in prosvetnega dela je ob zborovodji Zdravku Klanjščku leta 2008 prejela 3. Priznanje Kazimir Humar.

LETOS DEVET NOVOMAŠNIKOV

V Cerkvi na Slovenskem je bilo junija posvečenih v duhovnike devet diakonov. Škofojskih novomašnikov je sedem (eden je iz koprške škofije, šest iz ljubljanske nadškofije) iz redovnih skupnosti pa sta bila posvečena po en cistercijan in salezijanec.

Ljubljanske bogoslovce in oba redovnika je posvetil 26. junija v ljubljanski stolnici nadškof Stres, koprškega diakona pa 29. junija v novogoriški konkatedrali koprski škof Pirih.

V celjski, mariborski, murskosobotski in novomeški škofiji v tem letu ne bo mašniških posvečenj.

UMRL JE PROF. JOSIP PEČENKO

V tržaški bolnišnici na Katinari je 21. junija po dolgi bolezni preminil šolnik in javni delavec inž. Josip (Pino) Pečenko. Rodil se je 5. aprila 1928 v Trstu, obiskoval italijanske šole, univerzo pa opravil v Ljubljani, kjer je diplomiral iz agronomije. Na slovenskih šolah na Tržaškem je začel službovati leta 1955. Med drugim je poučeval prirodoznanje na liceju Prešeren, od šolskega leta 1975–76 do upokojitve pa je bil ravnatelj srednje šole Fran Erjavec v Rojanu.

Že kot dijak je med vojno delal za slovensko partizansko gibanje na Katinari in v okolici, zaradi česar je bil tudi na prisilnem delu. Po vojni se je vključil v domače prosvetno življenje, ob sporu zaradi Kominforma pa se je postavil na "titovsko" stran. Tako ga po vrnitvi iz Ljubljane najdemo med člani in kmalu v vodstvu Neodvisne socialistične zveze. Zanj je bil leta 1960 izvoljen v tržaški pokrajinski svet. Po razpustu te stranke je v skladu s sklepi vodstva stopil v Italijansko socialistično stranko in bil njen tržaški pokrajinski svetovalec do leta 1966 ter član strankinih vodstvenih organov, tudi podtajnik. Dejaven je bil zlasti glede zaščite Slovencev in šolske problematike, a tudi kmetijstva. V Craxijevem obdobju je zapustil socialiste in se vključil v Slovensko skupnost, pozneje pa se je od javnega dela odmaknil. Prof. Josip Pečenko je bil več let tajnik Kmečke zveze v Trstu, predsednik upravnega odbora Delavskih zadrug in član vodstev več ustanov in organizacij. Za reševanje odprtih vprašanj slovenske šole se je zavzemal tudi v okviru Sindikata slovenske šole, enotnega šolskega odbora, deželne komisije za slovenske šole in več let (po prof. Samu Pahorju in pred prof. Tomažem Simčičem) kot izvoljeni predstavnik slovenskih šolnikov v Državnem svetu za javno šolstvo na šolskem ministrstvu v Rimu. Leta 1986 je vodil uredniški odbor zbornika ob 40-letnici obnove slovenskih šol v Italiji in zanj napisal več poglavij.

VEČNAMENSKO SREDIŠČE SKLADA MITJA ČUK

Na Opčinah so 18. junija slovesno predali namenu novo večnamensko središče Sklada Mitja Čuk. Blagoslovil ga je nadškof msgr. Crepaldi, ob številnih nagovorih in pozdravih pa je bil na sporedu bogat kulturni program. Slavnostni govornik je bil pisatelj Boris Pahor. Središče so začeli graditi leta 2002, do konca del pa je bilo treba premagati veliko finančnih in birokratskih težav, je poudarila predsednica človekoljubne ustanove Stanka Sosič Čuk.

Kip dr. Antona Kacina

V spominskem delu parka Kulturnega centra Lojze Bratuž v Gorici so 28. junija odkrili doprni kip dr. Antona Kacina. Ob 110-letnici rojstva katoliškega javnega delavca, šolnika, politika, urednika in prvega predsednika Katoliškega doma (danes KC Lojze Bratuž) so se mu s pobudo skupno poklonili sam Kulturni center in pa Katoliško tiskovno društvo, Goriška Mohorjeva družba in Slovenska skupnost.

Kip, delo kiparja Boštjana Novaka iz Ljubljane, sta odkrili slavljenčevi hčerki prof. Marija in dr. Metka Kacin, blagoslovil pa ga je škofov vikar msgr. Oskar Simčič. Novi kip stoji ob kipih glasbenika in narodnega mučenika Lojzeta Bratuža, duhovnika, kulturnega organizatorja in glasbenika prof. Mirka Fileja in duhovnika, javnega delavca ter časnikarja dr. Kazimirja Humarja.

Zbrane je pozdravila prof. Franka Žgavec, zapel je mešani zbor Lojze Bratuž pod vodstvom prof. Bogdana Kralja, zahvalne besede pa je izrekla prof. Kacinova.

Slavnostni govornik je bil prof. Tomaž Simčič iz Trsta, ki je učinkovito orisal načela, delo in pomen dr. Kacina ter ga umestil v izredno težke razmere preteklega »kratkega stoletja«.

Knjige

Peter Pirker

Proti »Tretjemu rajhu« Sabotaža in transnacionalni odpor v Avstriji in Sloveniji 1938-1940

**Kitab Zeitgeschichte (sodobna
zgodovina). Kitab Verlag Klagen-
furt-Wien**

Knjigo sem za 10 evrov(!) kupil na ljubljanskem boljšaku. Predvsem iz radovednosti, kako, za božjo voljo, je nemško govorečemu avtorju sploh mogoče pisati o Sloveniji. Malce zmedeno sem jo vrtel v rokah in tako na hrbtni strani zadnje platnice prebral besedilo, ki ga je vredno prevesti:

„Dne 19. maja 1940 se je Nemčija radostila, ko je nemški Wehrmacht vkorakal v Bruselj. Štajerski delavec Engelbert Glitzner pa je na ta dan ukrepal drugače. Na tračnice južne železnice je montiral razstrelivo z namenom, da bi prizadel nemški vojni stroj. V dotlej največjem sodnem procesu pred rajhovskim vojnim sodiščem (Reichkriegsgericht) v nekdanji Avstriji so bili Glitzner ter šest nadaljnjih antifašistov v Celovcu obsojeni na smrt. Preostali obtoženi so umrli zaradi mučenja ter v koncentracijskem taborišču. Raziskave, ki jih je opravil Gestapo, so vodile v Jugoslavijo, kjer so se našli podpihovalci, "ljudje v ozadju" tega napada z razstrelivom. To so bili slovenski antifašisti in podtalna skupina TIGR, intelektualci, avstrijski vojaški ubežniki (dezerterji) ter britanski agenti. Ta transnacionalna odporiška organizacija je napadla nacistično Nemčijo z atentati, sabotažami, s širjenjem slinavke, s propagando in politično subverzijo ..."

Za slovenskega bralca je knjiga zaradi kar težke nemščine naporno branje, a pomembnost informacij daleč presega napor. Knjiga namreč podaja izvrsten uvid v takratni čas in prostor. V čas tik pred začetkom druge svetovne vojne ter v čas, ko se je ta vojna že začela, Jugoslavija pa je še obstajala. V prostor Jugoslavije (predvsem Slovenije oz. takratne Dravske banovine), vkleščene med fašistično Italijo in nacistično Nemčijo.

Če pustim ob strani množico sicer zanimivih poudarkov, se mi zdi, je da osrednja zgodba takšna:

Po *Anschlussu* Avstrije je uradna Anglija nadaljevala svojo pogubno politiko *Appeasement*, hkrati pa je angleški *Secret Intelligence Service* (SIS oz. MI6) ugotovil, da je vojna z Nemčijo neizogibna. Zato si je prizadeval že v tem predvojnem času zgraditi ilegalno organizacijo, ki bi kar najbolj prizadela ustrezne vojaške priprave tako v Nemčiji kot Italiji. Tudi transport strateških surovin med njima po železnici.

Angležem namreč med begunskimi, med sabo sprtimi Avstrijci ni uspelo organizirati protinemškega odpora. Npr. Otto von Habsburg (do leta 1940 je živel v Belgiji in se je kot nadvojvoda imel za nekakšnega cesarskega prestolonaslednika) je odklanjal sodelovanje z avstrijskimi protimonarhisti. Bruno Kreisky (ki je takrat živel na Švedskem in bil prepričan socialdemokrat) pa je odklanjal vsako sodelovanje z monarhisti ali Schuschniggovimi avstrofašisti.

V Jugoslaviji oz. Sloveniji pa je Angležem uspelo organizirati – sicer zelo pisano politično in narodnostno – odporiško skupino, ki je imela en sam cilj: za vsako ceno bojevati se proti nacifašizmu. Ta

boj je sprva zajemal le tihotapstvo propagandnega materiala (letaki, plakati, pamfleti) prek meje v nekdanjo Avstrijo. Ta skupina se je pozneje šla tudi nekakšno "biološko vojno"; med drugim je s slinavko in parkljevko okužila čredo goved, namenjeno v Nemčijo. Žal pa je za to boleznijo zbolela tista čreda goved, ki je pri Šentilju ostala na slovenski strani (str. 140)! Milko Brezigar, urednik ljubljanskega liberalnega časopisa *Jutro*, je npr. podkupil železničarje, da so na obmejnih železniških postajah Jesenice, Maribor in Dragovrad v ležaje vagonov vgradili škatlice z drobirjem silicijevega karbida, ki je čez nekaj časa – ko je bil vagon že čez mejo – uničil ležaje in se je vlak moral ustaviti (str. 151, 192). Menda je tako prizadel kar 10.000 ležajev oz. 750 železniških vagonov.

Znotraj te skupine je bilo nekaj članov TIGR, npr. Ferdo Kravanja in Danilo Zelen. Slednjim se je pridružil dezerter iz nemške vojske Alojz Knez (Alois Knes oz. Kness¹), doma iz Marije na Zilji v Ziljski dolini; slednji je med sorodniki in znanci pridobil kar nekaj sodelavcev. Razstrelivo, ki so ga dobavili Angleži, je Knez z Jesenic prenesel čez mejo, odtod pa je bilo razstrelivo dobavljeno v Judenburg, železniško središče na progi med Leobnom in Beljakom. V noči med 15. in 16. aprilom 1940 je Engelbert Glitzner, sodelavec te odporiške skupine, razstrelivo nastavljal na dveh mestih železniške proge blizu Judenburga. Naboja sta

1 Bil je maturant celovške gimnazije in študent strojništva na Dunaju. Ni znano, ali je bil ali Slovenec ali Avstrijec ali t. i. Korošec. A očitno je obvladal tako slovenščino kot nemščino, nazadnje pa tudi angleščino.

eksplodirala, a nista poškodovala tračnic, tako da je železniški promet proti Italiji potekal normalno še naprej. Preiskavo je vodil Gestapo iz Graza, a brez uspeha (str. 170).

Zato je Kravanja načrtoval novo sabotažo. Tako je 16. maja 1940 Knez dostavil novo pošiljko razstreliva Glitznerju, ki je čez nekaj dni znova nastavil razstrelivo na železniški tir med postajama Judenburg in Thalheim. A tudi tokrat se sabotaža ni posrečila; eksplozija je iz tračnice iztrgala le 42 cm dolg kos tako, da tovorni vlak sploh ni iztiril. Železničarski delavci so to popravili, še preden je na kraj dogodka prispela preiskovalna komisija Gestapa iz Graza (str. 172).

Tokrat je bila preiskava uspešna in Gestapo je Glitznerja aretiral že 30. maja 1940. In kmalu potem je Gestapo aretiral vse člane odporne skupine v Avstriji. A ne le to: posebna delegacija Gestapa je odpotovala v Beograd in zahtevala, naj vlada onemogoči delovanje angleškega SIS v Jugoslaviji ter aretira slovenske oz. jugoslovanske člane odporne skupine. Jugoslovanska vlada, zastrašena zaradi uspehov nemške vojske spomladi 1940 v zahodni Evropi, je popustila, odstavila ministra za notranje zadeve in ukrepala z aretacijami. Nekatere aretirane je na Jesenicah kratkomalo predala Gestapu (str. 192). Kravanjo in Kneza (slednjega v odsotnosti) je (jugoslovansko!) *Sodišče za zaščito države* obsodilo na pet let strogega zapor (str. 188).

Ko je Gestapo tako razbil vso skupino, je vse aretirance, bilo jih je 37, predal sodišču (str. 215). *Rajhovsko vojno sodišče* (Reichskriegsgericht) je sodilo 14 glavnim obtožencem, med njimi sta bila poleg Glitznerja tudi mati in oče Alojza Kneza (str. 218). Šest obtožencev, med njimi oče Alojza Kneza, je bilo obsojenih na smrt (str. 223). Preostali obtoženci so sodila druga sodišča. Tudi v Trstu, kjer je bilo decembra 1941 na *Posebnem sodišču za zaščito države* izrečenih 9 smr-

tnih (4 spremenili v doživljenjske), 23 tridesetletnih in mnogo večletnih obsodb.

Strateško (vojaško) delovanje opisane protinacistične skupine ni bilo kdo ve kako uspešno. Na str. 204 je razpredelnica, ki kaže, da je bilo v obdobju od septembra 1939 do julija 1940 v južni Avstriji in severni Italiji izvedenih 14 sabotaž. Peter Pirker pa meni, da so podatki hudo pretirani, saj jih ni mogel potrditi s podatki v arhivih Gestapa. Nasprotno pa je Gestapo zelo (pejorativno) poudarjal dejavnost *vodilnih nacionalno-slovenskih aktivistov na Koroškem* (führer der nationalslowenischer Aktivisten; npr. str. 161, 207). Verjetno je to (gestapovsko) stališče prispevalo k odločitvi za znane deportacije Slovencev na Koroškem leta 1942.

Znotraj te zgodbe Pirker obdela nekaj individualnih usod. Tu bom povzel le dve:

Okupacijo Jugoslavije je Kravanja dočkal v zaporu v Sremski Mitrovici. Od tu je bil premeščen v preiskovalni zapor v Grazu. Od tam pa je še pred sojenjem ušel, se pridružil slovenskim partizanom in leta 1944 padel.

Alojz Knez pa je še pred okupacijo spremenil identiteto in se skril v Beogradu (str. 188). Po napadu Nemčije na Jugoslavijo je z angleško pomočjo pobegnil v Egipt, se pridružil angleški ISLD (*Inter Service Liaison Department*; prim. sliko na str. 197) in se kot padalec (operacija *Livingstone*) leta 1943 vrnil na Primorsko ter se pridružil partizanom (str. 196). Vendar pa ga je OZNA oktobra 1944 aretiral kot "angleškega agenta". In Knez je spet ušel ter se čez nekaj časa pridružil neki skupini koroških partizanov. Slednja je marca 1945 napadla žandarmerijsko postajo v Mariji na Zilji. V vaški *farni kroniki* so partizani opisani kot *Knezovi ljudje* (Knes-Leute). Čez nekaj tednov se je Knez kot vodja te partizanske skupine pojavil v svojem rojstnem kraju kot *prednja straža Angležev*

(Vorhut der Briten; str. 199-200).²

Posebnost Pirkerjeve knjige pa je zadnje poglavje. V njem raziskuje, kakšen je (zgodovinski) spomin na dejavnost te skupine v Sloveniji in na avstrijskem Koroškem po letu 1945. Zadnje poglavje je pravzaprav esej o vprašanju, koliko je zgodovina (lahko) ali znanost ali manipulacija ali celo apologija.

Avstrijska Koroška: Prvi angleški vojak, ki je 8. maja 1945 prišel v Celovec, je bil častnik Peter Wilkinson, pripadnik znamenite SOE (*Special Operations Executive*). V pismu svojemu šefu je opisal navdušenje v Celovcu, zapisal pa je tudi tole: "Bojim se, da naša popularnost temelji bolj na strahu pred Titom in Rusi kot pa na kakšni ljubezni do nas."

Pirker ponovno poudari, da je bilo nemško govorno območje Koroške vedno nekakšna nacistična trdnjava. Karl Fritz, eden od gestapovcev, ki je vodil preiskavo in aretacije članov odporne skupine, je brez težav preživel povojno "denacifikacijo". Leta 1953 je postal kandidat ÖVP za deželni parlament (str. 244, 245). Medtem ko so vsepovsod postavljali spomenike padlim v nemški vojski, lokalnim pobudnikom v Mariji na Zilji do leta 1953 ni uspelo, da bi postavili ustrezen spomenik upornikom, bodisi usmrčenim bodisi umrlim v koncentracijskih taboriščih. Ko pa je to prodrlo, se je razplamtel boj, katera imena napisati na spomenik: vsa imena ali le imena tistih, ki se niso "kompromitirali" s komunizmom, slovenstvom ali anglofilstvom ... Pirker meni, da se v Avstriji spodbuja t. i. *Österreichbewusstsein* (avstrijska zavednost), ki vključuje lojalnost državi (tudi nacistični!). Hkrati pa ta za-

2 O Alojzu Knezu je Mladika objavila veliko gradiva v nizu o »primorskih padalcih«. Glej: Ivo Jevnikar, *Tigrovec in padalec*, I.-IV. del, Mladika 1988, št. 9 in 10 ter 1989, št. 1 in 2-3, z več slikami in dokumenti. Gl. tudi: Tatjana Rejec, Nekaj pojasnil k članku o tigrovcu in padalcu Lojzetu Knezu, Mladika 1999, št. 1, str. 7. (Op. uredništva.)

vest še vedno odklanja sodelovanje z Angleži ter slovenskimi partnerji in njihov boj proti nacizmu (str. 250, 251). In še leta 1953 so Alojzu Knezu očitati izdajstvo, ker je dezertiral iz nemške vojske (str. 146). V Avstriji so šele leta 2009 sklenili razveljaviti obsodbe ter rehabilitirati vojake, ki so se tako ali drugače uprli nacističnemu režimu.

Se pravi, zgodovinski spomin v Avstriji, še posebno na Koroškem, se poskuša izkriviti, reinterpretirati tako, da je bila Avstrija prva žrtev nacizma, nedolžna, da ni imela nobene aktivne vloge pri nacističnih zločinih. Odpor proti nacizmu se skuša marginalizirati, delovanju (slovenskih) partizanov pa pripisati komunistična zločinska ter irendentizem.

Slovenija: Protinacistične uporiške skupine zunaj OF so bile v povojnih letih odrinjene v popolno pozabo. V pozabo je bilo tudi odrinjeno dejstvo, da komunisti kar dve leti (1939–1941, v času pakta Hitler-Stalin) niso delovali proti nacizmu. Šele v poznih sedemdesetih letih je v Sloveniji prišlo do zgodovinsko točnega opisa organizacije TIGR. Na politični ravni pa je bil TIGR rehabilitiran šele leta 1997 (str. 260), vendar z namenom, da bi ga prikazali kot "čist", predkomunističen in izrazito nacionalen (tj. nejugoslovanski ali celo protijugoslovanski) odpor.

Se pravi, zgodovinski spomin v Jugoslaviji, še posebno pa v Sloveniji, se je do leta 1991 poskušal izkriviti, da so bili samo komunisti, ki so se vseskozi bojevali proti nacizmu. Po letu 1991 se komunistom očita zločinska in revolucionarnost, poudarja pa vloga nekomunistov, ki je bila izjemno pogumna, vojaško in strateško pa nepomembna.

Pirker tudi komentira, kako se v zadnjih letih v Sloveniji obravnava kolaboracija. Takole (str. 261):

"V določenem nasprotju pa je v Sloveniji prišlo do veliko bolj daljnosežnega revizionističnega obrata videnja zgodovine, ki si prizadeva za

pozitivno ponovno razlago o kolaboraciji mnogih Slovenk in Slovencev s silami osi (nacifašizmom, op. prev). Pri tem so bili udeleženi tudi nekoč komunistično usmerjeni zgodovinarji. V predstavah o preteklosti, ki se nanašajo na sedanost in prihodnost, so nastale nove zgodovinske razlage, s katerimi nameravajo rehabilitirati kolaborante in ki naj bi služile historični utemeljitvi hegemonije nove, predvsem desne ter katoliške politične elite. V tem kontekstu so razpravljali, ali bi bilo treba napade TIGR-a označiti kot terorizem. TIGR označujejo za "ilegalno teroristično skupino", poznejše kolaboracioniste domobranstva pa kot "proti-komunistične", "proti-revolucionarne" in "partizanom sovražne skupine..."

* * *

Neki slovenski zgodovinar mi je nekoč omenil, da je za proučevanje slovenske zgodovine nujno znati tudi nemščino. Se pravi, nemški zgodovinar, ki proučuje slovensko zgodovino, mora nujno znati tudi slovenščino. Vendar: kot je znano, je slovenščina zelo, zelo težak jezik in zato... je pač nemški pogled skoraj vedno enostranski, morda celo malo zviška...

Peter Pirker je izjema. Med viri, ki jih navaja on, je cela množica slovenskih.

Pirkerjeva knjiga je odličen prikaz, kako težko je zgodovinsko ugotoviti, kaj se je sploh zgodilo. Kako težko je dogodke iz preteklosti objektivno interpretirati. Predvsem zaradi duha časa.

Pirkerjeva knjiga odlično kaže, kako zmeden je bil tisti čas. Ali po domače: ljudje so v tistem času živeli v nekakšni godlji ter v njej plavali kakor so vedeli in znali. Nekateri so preživeli, drugi ne. Npr. Franc Knez, oče Alojza Kneza, se je v koroških plebiscitnih bojih bojeval na avstrijski strani. A čez dobrih 15 let je pomagal svojemu sinu dezertirati iz nemške vojske in prebegniti v Slovenijo oz. Jugoslavijo. V boju

proti nacizmu je objektivno privolil v sodelovanje z Angleži, socialisti, tigrovci, s slovenskimi nacionalisti - in bil obglavljen. Njegov sin je preživel, a očitno označen kot izdajalec.

Pirkerjeva knjiga končno kaže, da je zgodovino nujno vedno znova re-interpretirati. Predvsem zato, ker so zaradi odpiranja arhivov na voljo novi podatki. Pirker vseskozi vztraja pri svoji antinacistični in antitotalitarni drži. Vseskozi se zdi, da išče resnico.

Svoj zapis bi pravzaprav moral skleniti s Pirkerjevim zaključnim besedilom na str. 163 - seveda v nemščini. Menim, da bi le tako ohranil avtorjevo udarnost, kako on vidi zgodovino (na avstrijskem) Koroškem ter v Sloveniji. Ker pa me je Tomaž Ogris (prim. *Delo, Književni listi*, 24. 11. 2010) spomnil, da so Slovenci (v Sloveniji!) verjetno že docela pozabili, da je Prešeren tudi pisal in tudi izvrstno pesnil v nemščini, sem se odločil za prevod. Pirkerjev sklep se glasi takole (str. 263):

"Drugače kot v Avstriji pa ostaja v Sloveniji upor - četudi z močnejšim nacionalnim nagibom kot prej - še naprej osrednji zaklad (Fundus) za slovensko identiteto. Medtem ko sta npr. Ferdo Kravanja in Danilo Zelen v Sloveniji še vedno znani zgodovinski osebnosti, pa v Avstriji - ter v ožjem pokrajinskem kontekstu v Koroški - komaj kdo pozna imena Alojz, Franc, Ana in Terezija Knez, imena Franc in Anton Ivančič, Martin Čemernjak, Konrad Lipusch, Anton Tuder, Franz Melcher ali Gregor Gabriel. Engelbert Glitzner, domnevno eden prvih članov odporniškega gibanja, ki so aktivno sabotirali vodenje nemške vojne (pa četudi z majhnim uspehom), je popolnoma pozabljen. Njegovo ime je bilo "iztrebljeno" - tako, kot je bilo izrečeno v sodbi rajhovskega vojnega sodišča - in tako je doslej tudi ostalo."

Pirker je neusmiljeno pometel pred lastnim pragom. In očitno domneva, da smo to storili tudi mi.

Pa smo res?

Marjan Kordaš

Za smeh in dobro voljo

Raziskovalec se je izgubil v puščavi in je strašno žejen. Čez nekaj časa zagleda beduina in pravi: »Lepo vas prosim, prodajte mi malo vode!«

»Jaz nimam vode, prodajam kravate.«

Čez eno uro raziskovalec, ki ga žeja vedno bolj muči, naleti na drugega beduina in zgodba se ponovi. Nazadnje pride do oaze in zagleda čudovit bar. Steče proti vhodu, toda stražar ga ustavi in pravi: »Žal mi je, v ta luksuzni bar nima vstopa nihče brez kravate!«

»Glej no,« vzklikne plešast moški, ko se opazuje v ogledalu, »osemdeset let imam, pa nimam niti enega sivega lasu!«

V telefonski govorilnici stoji moški in drži deset minut telefonsko slušalko ob ušesu, toda nič ne spregovori. Možakar, ki čaka zunaj, izgubi potrpljenje, odpre govorilnico in reče:

»Če že ne govorite, pustite vsaj meni, da telefoniram!«

»Ne motite me, saj govorim s svojo ženo!«

Študent, ki ni opravił izpita, je mami poslal telegram z naslednjo vsebino:

»Nisem naredil izpita! Pripravi očeta!«

Mama mu je poslala odgovor:

»Oče pripravljen! Pripravi se tudi ti!«

»Zakaj ima helikopter propeler?«

»To je ventilator!«

»Ne se hecati z menoj! Kakšen ventilator neki?«

»Pa je res. Zadnjič, ko sem se peljal s helikopterjem, se je ventilator za nekaj sekund izklopil in pilot je bil v hipu čisto moker!«

LISTNICA UPRAVE

DAROVİ V TISKOVNI SKLAD:

G. P. – 150,00€; Joško Gerdol – 20,00 €.

DAROVİ V SPOMIN:

Ob petdesetletnici založbe Mladika darujeta Lojzka in Andrej Bratuž 100,00 € v spomin na mamo Ljubko Šorli.

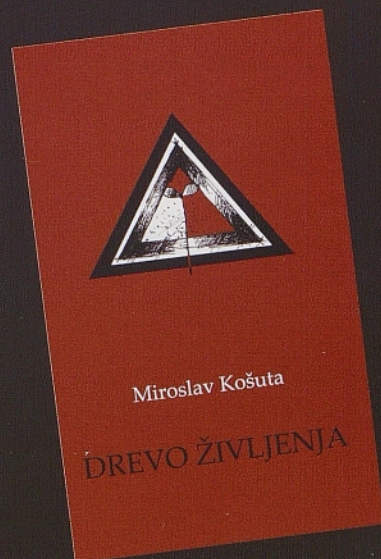

– A tak boš šel na maškerado?
Saj se ti bodo vsi smejali!

Miroslav Košuta

DREVO ŽIVLJENJA

Knjiga letošnjega Prešernovega nagrajenca Miroslava Košute je izšla ob avtorjevi petinsedemdesetletnici. Izbrane in nove pesmi je za tisk pripravil avtor sam, spremno besedo pa je napisala prof. Tatjana Rojc.

23,00 €

NOVO PRI MLADIKI

23,00 €

LUISA ANTONI
ANTONIO BANFI in njegova
»Šola« med filozofijo in glasbo

Estetska misel italijanskega
filozofa Antonia Banfija
(1886-1957)

EVELINA UMEK
ZLATA POROKA
ali tržaški blues

V romanu pisateljica
Evelina Umek pretresa
stanje duha slovenske
narodne skupnosti v
zamejstvu

14,00 €

MIRO TASSO
UN ONOMASTICIDIO
DI STATO

Dragocena raziskava o
spreminjanju slovenskih
priimkov pod fašizmom

14,00 €

VESNA CUNJA
TRDOGLAVČEK TOMAŽ
in njegovi prijatelji

Zgodba o Trdoglavčku
Tomažu in njegovih
prijateljih sta za Mladiko
napisali in ilustrirali sestri
Vesna in Erika Cunja